

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO

V OLOMOUCI

KATEDRA HISTORIE

RANĚ NOVOVĚKÁ KROMĚŘÍŽ A JEJÍ

CECHY V 17. – 19. STOLETÍ

FRÜHNEUZEITLICHE STADT KREMSIER UND IHRE ZÜNFTEN

IM 17. – 19. JAHRHUNDERT

David Sobek

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Prof. Jaroslav Miller, M.A., Ph.D.

Olomouc 2013

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předloženou bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl v ní předepsaným způsobem všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci 18. dubna 2013

David Sobek

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval prof. Jaroslavu Millerovi, M.A., Ph.D. za odborné vedení a konzultace, dále pak Mgr. Jakubu Huškovi za cenné rady, které napomohly ke vzniku této práce. Velké díky patří také zaměstnancům Státního Okresního Archivu Kroměříž a Muzea Kroměřížska, kteří mi poskytli hodnotné informace. Tato práce by nemohla vzniknout bez podpory a pomoci mé rodiny a mých nejbližších přátel.

OBSAH

Úvod.....	1
Literatura	3
Prameny.....	7
Cechovní knihy jako historický pramen.....	9
1. CECHOVNÍ ORGANIZACE	14
2. KROMĚŘÍŽ A JEJÍ CECHY	16
2.1. Dějiny Kroměříže do poloviny 17. století.....	16
2.2. Kroměřížské cechy a řemesla.....	19
2.2.1. Cech řezníků	20
2.2.2. Cech ševců	23
2.2.3. Cech hrnčírů.....	24
3. ARTIKULE KROMĚŘÍŽSKÝCH CECHŮ	26
3.1. Katolicismus a cechovní artikule.....	28
3.2. Vstup do cechu a role učně.....	29
3.3. Tovaryš a jeho praxe	32
3.4. (Cech)mistr a vnitřní záležitosti cechu	37
3.5. Srovnání artikulí jednotlivých řemesel.....	43

4. MEZIGENERAČNÍ SOCIÁLNÍ A GEOGRAFICKÁ MOBILITA KROMĚŘÍŽSKÝCH ŘEMESLNÍKŮ V 18. A 19. STOLETÍ	45
4.1. Mezigenerační sociální mobilita	49
4.2. Geografická mobilita	53
5. PODDANSKÁ MĚSTA OLOMOUCKÝCH (ARCI)BISKUPŮ A JEJICH ŘEMESLNÉ CECHY V 17. – 19. STOLETÍ	59
ZÁVĚR	68
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	71
Prameny	71
Použitá a prostudovaná literatura	74
RESUMÉ.....	78
PŘÍLOHA	79
Grafy.....	79
Obrazová příloha	84
ANOTACE	91

ÚVOD

Město Kroměříž bylo v minulosti rezidenčním městem olomouckých biskupů. Sídlil v něm dvůr biskupa a od roku 1777 i arcibiskupa. V souvislosti s tímto faktem se vyvíjelo i samotné hospodářství města, jehož neoddělitelnou součástí představovaly řemeslné cechy. Kroměřížské hospodářství, tedy i řemeslné cechy, byly těsně propojeny s biskupskou rezidencí. Studium dějin cechů poskytuje historikům poměrně široké možnosti, jak proniknout do urbánních dějin a ekonomického vývoje (proto)industriální společnosti. K řemeslným cechům se do současnosti dochovala řada historických pramenů, které poskytují poměrně širokou základnu pro samotný výzkum. Právě dostupnost pramenů a zájem o urbánní dějiny v kontextu ekonomického, sociálního a správního postavení raně novověkých cechů mě přiměly ke zpracování řemeslných cechů města Kroměříže v období 17. – 19. století.

Na základě dochovaných pramenů se pokusíme zmapovat existenci tří vybraných kroměřížských cechů, a to cechu řeznického, ševcovského a hrnčířského. Výběr těchto cechů byl determinován nejenom nejbohatším počtem dochovaných pramenů, ale také jejich různorodostí a odlišnou poskytovanou službou, kterou se podílely nejen na hospodářském životě města. Časové rozmezí je z důvodu omezenosti pramenů stanoveno na období mezi lety 1650 až 1860. Spodní hranici podmínily nejstarší dochované artikule daných cechů, které byly znovu potvrzeny po požáru města Kroměříže. Požár propukl v průběhu třicetileté války a znamenal zkázu nejenom pro městský archiv, ale také pro celou Kroměříž. Horní časovou hranici stanovilo vydání nového živnostenského řádu (1859) v tehdejší habsburské monarchii, který s konečnou platností ukončil roku 1860 existenci cechovní

organizace. Přesto jsem v názvu této práce zvolil rozmezí 17. – 19. století, neboť z pochopitelných důvodů nezačínají dějiny předem stanovenou hodinou, dnem či rokem. Dějiny musíme chápat především v souvislostech a náležitém kontextu.

Hlavním cílem této studie je zmapovat na základě dostupných pramenů dějiny vybraných cechů, jejich vnitřní struktury, postupný vývoj a jednotlivé vlivy, které na cechy působily především v období 17. až 19. století. To by však nebylo možné bez stručného úvodu do problematiky cechovnictví a existence cechů. Následující část práce bude patřit zmapování dějin Kroměříže s přihlédnutím na její řemesla a cechy před obdobím 17. století, ačkoliv prameny jsou v tomto ohledu příliš nedostatečné. Prostor bude věnován také artikulím jednotlivých cechů, které byly v průběhu 17. a 18. století modifikovány a ovlivněny hospodářskou politikou rakouské monarchie (merkantilismus, kameralismus). Přesto budeme hlavní část této práce stavět na rozboru cechovních zápisů, ze kterých bude možno určit mezigenerační sociální a geografickou mobilitu kroměřížských řemeslníků na konci 18. a v první polovině 19. století. Zkoumání mobility řemeslníků je ovlivněno zmíněnými státními zásahy do hospodářství země. V roce 1754 byly provozované živnosti rozděleny na policejní a komerční. Mezi policejní patřily například potravinářské živnosti, které byly pod přísnějším státním dohledem než zbylá (komerční) řemesla. Závěrečná část studie bude věnována porovnání kroměřížských řemeslných cechů s ostatními cechy v poddanských (arci)biskupských městech v průběhu 17. – 19. století.

Pokud bychom se chtěli zabývat nalezením konkrétního hospodářského a sociálního vztahu mezi výše zmíněnými řemeslnými cechy a městem Kroměříží, museli bychom se věnovat otázce, zdali cechmistři vybraných cechů usedli do

městské rady nebo městských výborů a měli tedy potřebné postavení a pravomoc. Je pravděpodobné, že někteří výše postavení členové cechů byli členy městské samosprávy či výborů díky svému sociálnímu postavení vyplývajícího především z majetnosti. Na druhou stranu je možné, že cechmistři chudších řemeslných cechů takové postavení a možnosti neměli. Z technických a časových důvodů se však otázkou propojení městské správy (raně) novověké Kroměříže a jejích cechů nebudeme zabývat. Ačkoliv se jedná o důležitou problematiku, mohli bychom ji v prostředí města Kroměříže sledovat pouze v období 19. století, a to převážně na přelomu revolučních událostí roku 1848. Právě po tomto historickém zlomu se do čela města dostalo městské zastupitelstvo, z jehož složení bychom mohli vypočítat silné obsazení členů jednotlivých kroměřížských cechů.¹

Literatura

Odbornou literaturu, kterou bylo nutno pro tento výzkum prostudovat, lze dělit do dvou větších celků. První část literatury představují práce zabývající se přehledovými (neregionálními) dějinami zaměřenými na hospodářství a na sociální a urbánní dějiny. Zde je poměrně velký výběr z českých i zahraničních děl, která se zabývají nebo částečně dotýkají cechovní problematiky. Z oblasti domácích dějin lze bezesporu zmínit práce Zikmunda Wintra: *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách* a *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, který je pro naši potřebu důležitější. Ve svých pracích se Zikmund Winter zabývá převážně hospodářskými dějinami, a to popisným způsobem na základě pramenů z českých královských měst.

---

¹ Pokud bychom z dostupných pramenů porovnávali údaje týkající se městské rady (ovlivněné státní správou) a nového systému zastupitelstva, jednalo by se pouze o dvě desetiletí (do roku 1860), která nepředstavují primární zájem vzhledem k obsahu a časovému rozmezí (17. – 19. století) této práce.

Na tyto práce navazuje marxistická historiografie díly *Manufakturní období v Čechách*, které sepsal Arnošt Klíma, a *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu* od Josefa Janáčka. Všechna tato díla jsou především přehledová a uplatnění jejich poznatků na konkrétní oblast hospodářských dějin (cechy) a lokalitu řemeslné výroby (Kroměříž) přesně neodpovídá naší potřebě. Takřka u všech těchto studií lze určit společný názor, a to, že vrchol cechovního systému viděli zmiňovaní historikové převážně ve středověku. Období (raného) novověku bylo dle nich charakteristické pozvolným úpadkem, který vrcholil v 18. a první polovině 19. století a nakonec vyústil v zánik cechovního zřízení roku 1860. V tomto směru je zajímavou prací studie „*U konce s dechem*“? od Jakuba Hušky z Palackého univerzity v Olomouci, který nahlíží na omezování a následný konec cechovnictví novým kritickým pohledem, a to v prostředí královského města Olomouce. Ve své studii se zabývá jak státní hospodářskou politikou rakouského státu, tak i konkrétním obdobím „úpadku, který trval celých 300 let“, jenž vykresluje na příkladu praxe udělování mistrovského práva, mezigenerační sociální a geografické mobility řemeslníků či na cechovní samosprávě a zájmech olomouckých řemeslníků.

Mezi díla zabývající se převážně (středo)evropským prostorem, která poskytují informace k jednotlivým částem urbánních dějin, patří jednoznačně práce *Uzavřená společnost a její nepřátelé* od Jaroslava Millera, který se ve zmiňované studii přehledově zabývá urbánními dějinami oblasti středovýchodní Evropy. Součástí studie jsou pro nás nejdůležitější kapitoly věnované fenoménu mobility v raném novověku a městskému hospodářství v kontextu jeho transformace v průběhu dvou staletí. Ze zahraniční literatury, která se zabývá cechy v evropských regionech, převažuje německá historiografie reprezentovaná například příspěvky ve

sborníku prací Heinz-Gerhard Haupta *Das Ende der Zünfte*² nebo studií Wilfrieda Reininghause *Sachgut und handwerkliche Gruppenkultur*, která je součástí sborníku *Die Repräsentation der Gruppen*, v níž charakterizuje hmotné prameny z pozůstatku existence cechů (typáře, truhly, džbány a jiné předměty). Přehled zahraniční literatury završuje přehledová práce *Artisans in Europe 1300–1914*, ve které autor James Richard Farr poskytuje přehled evropské řemeslnické problematiky v širokém časovém rozsahu.

Další část tvoří díla zaměřená na regionální dějiny vztahující se především k hospodářství a správě města Kroměříže. K samotnému městu se bezesporu nejvíce váže osobnost a dílo Františka Václava Peřinky. Ten sepsal dosud nepřekonané *Dějiny města Kroměříže* ve třech svazcích, které vyšly v průběhu první poloviny 20. století (do roku 1948). Součástí jeho dějin je pro tuto práci klíčová část zabývající se hospodářstvím města, která obsahuje rovněž dějiny kroměřížských cechů. Peřinka sepsal taktéž studie k regionálním dějinám jako například *Ze starého Kroměříže* nebo *Vlastivědu moravskou* pro Kroměřížský okres. Předchůdcem na poli výzkumu kroměřížských cechů byl však Vincenc Prasek se svým článkem *Řemeslnické cechy v Kroměříži*, který publikoval v Časopise Matice moravské roku 1903. Oba historici se ve svých dílech zabývají hlavně významem kroměřížských cechů a jejich postavením na tehdejší Moravě. Za zdůraznění stojí, že Peřinkovy kapitoly věnované hospodářským dějinám se vztahují převážně k 16. a 17. století. Autor svůj úmysl pokračovat v dějinách města v období 18. století bohužel

---

² Například články HAUPT, Heinz-Gerhard: *Neue Wege zur Geschichte der Zünfte in Europa*. In: Týž (Hg.): *Das Ende der Zünfte. Ein europäischer Vergleich*. Göttinger 2002, s. 9–37; EHMER, Josef: *Zünfte in Österreich in der frühen Neuzeit*. In: HAUPT, Heinz-Gerhard (Hg.): *Das Ende der Zünfte. Ein europäischer Vergleich*. Göttinger 2002, s. 87–126.

nerealizoval. O dějinách Kroměříže pojednal v období marxisticky zaměřené historiografie Jindřich Spáčil, který sepsal k 700. výročí trvání města *Kroměřížskou kroniku*.

Na Peřinkova díla navazuje z hospodářského pohledu práce *Historie a současnost podnikání na Kroměřížsku a Holešovsku*, jejíž historickou část vypracovalo trio autorů Jarmila Bartošiková, Jitka Zezulová a Miroslav Olšina. Tato publikace obsahuje stručné hospodářské dějiny opírající se i o vývoj cechů na Kroměřížsku a Holešovsku. O některých kroměřížských ceších psal ve svých článcích vypracovaných k příležitosti muzejních výstav také Petr Pálka, jako například v příspěvku *O Kroměříži a řemeslech v minulosti* a *O historii řezníků a pekařů v Kroměříži*. U všech dosud vzniklých prací ke kroměřížským cechům je typický především popisný charakter. Nejedná se o studie, které by se zabývaly přímo problémy hospodářských, sociálních a správních dějin ve vztahu k cechovní problematice, ale vycházejí primárně z Peřinkých děl a jsou doplněny konkrétními příklady privilegií místních cechů. Oproti tomu za zmínku stojí diplomová práce Václava Mojžíška *Artikule kroměřížských cechů jako vzor pro ostatní města olomouckého biskupství*, ve které autor rozebírá cechovní artikule z roku 1657 ve vztahu k ostatním cechovním řádům olomouckého biskupství ve druhé polovině 17. století.

Z děl zabývajících se částečně cechy a hospodářstvím můžeme zmínit dílo *Kroměříž na fotografiích Františka Zahradníčka*, kterou opatřil textem Antonín Lukáš, a práci *Kroměříž zmizelá a znovu objevená aneb historie ukrytá pod dlažbou města* od Heleny Chybové, která se opírá o archeologický výzkum Kroměříže.

Prameny

Mezi primární prameny, které bylo nutno pro zmapování dějin cechů využít, patří v první řadě cechovní artikule, tedy privilegia a nařízení, kterými se musely cechy řídit. Pro naši potřebu využijeme artikule z fondu řeznického, ševcovského a hrnčířského cechu, které jsou umístěny ve Státním okresním archivu Kroměříž.³ Pro každý řemeslný cech se artikule lišily. Přesto nacházíme některé body, které byly obsaženy takřka ve všech potvrzených nařízeních. Jsou to kupříkladu hned první body, které nařizují, aby v cechu mohli být pouze křesťané vyznávající katolickou víru, a ti, kteří se svědomitě podílejí na duchovním životě města. Z cechovních artikulí lze vyčíst nejenom nařízení, které stanovovalo, co bylo povoleno a co ne, ale v kontextu můžeme spatřit i důvody proč jednotlivé body obsahují právě to či ono nařízení. K důležitým změnám došlo v průběhu 18. století, kdy byl roku 1731 vydán Karlem VI. generální cechovní patent a o osm let později *Generální cechovní artikulové pro cechovní pořádky královských dědičných zemí Českých*.⁴ Ty obsahují všeobecná pravidla a nařízení, která měla být dodržována cechy na celém území země Koruny české. Generální artikule, jež jsou všeobecně dochovány v tištěné podobě, budeme využívat z historické sbírky Muzea Kroměřížska. Naskýtá se zde příležitost ke srovnání starších artikulí (druhá polovina 17. století) a nových všeobecných (generálních) artikulí z roku 1739. Srovnání artikulí nám částečně poskytne náhled na transformaci nařízení a vliv hospodářské politiky habsburské monarchie v průběhu 17. – 18. století.

---

³ Jedny z artikulí řeznického cechu (opis z roku 1690) jsou uloženy v Muzeu Kroměřížska.

⁴ Muzeum Kroměřížska (dále jen MK), *Generální cechovní artikulové pro cechovní pořádky královských dědičných zemí Českých* (dále jen *Generální artikule*) inv. č. V00001.

K primárním kroměřížským cechovním pramenům náleží pro období konce 18. a první poloviny 19. století cechovní knihy (Zunftbücher). Všechny námi využívané cechovní knihy jsou umístěny, stejně jako většina cechovních artikulí z poloviny 17. století, ve fondech jednotlivých cechů ve Státním okresním archivu Kroměříž. Ve většině případů se jedná o strohé zápisy přijetí řemeslnických učňů a postupu tovaryšů do mistrovského stavu. Tyto zápisy však obsahují podmínky pro přijetí, jako například skutečnost, že daný uchazeč byl měšťanem daného města nebo si zakoupil prodejní místo (lavici/krám), či pro nás důležitější informaci, zdali se jednalo o mistrovského syna. V cechovních knihách také nalezneme jména daných představených cechu (Zunftvorsteher) a cechovních komisařů (Zunftkommissär).

Naopak některé informace z tohoto druhu pramenů nevyčteme a mohli bychom sáhnout po jiných. Mezi ně se řadí různorodé materiály městské rady Kroměříže (protokoly), ve kterých bychom našli jména městských radních. Ty bychom případně mohli porovnat se jmény cechovních mistrů a vyvodit jejich obsazení ve vedení města. Bohužel z (časových) důvodů zmíněných v úvodní části práce se tato možnost jeví pouze jako alternativní a nebude součástí této studie o kroměřížských ceších. Dochovaly se nám knihy cechu řeznického a ševcovského, jež si zřídil sám magistrát města Kroměříže.⁵ Jsou v nich obsaženy „hypotéky“ jednotlivých členů cechů, které nabízejí nové otázky a možnosti posunutí výzkumu jiným směrem. Přesto nebudou knihy řezníků a ševců města Kroměříže pro tuto studii primární, ačkoliv obsahují soupis částek, které museli členové cechu platit

---

⁵ Státní okresní archiv Kroměříž (dále jen SOkAK), fond Archiv města Kroměříže B-a 1, inv. č. 963, *Knihy řezníků*; Tamtéž, inv. č. 965, *Knihy ševců*.

v ročních poplatcích. Metodou srovnání můžeme dle cechovních artikulí a knih také porovnat jednotlivé cechy mezi sebou.⁶

Cechovní knihy jako historický pramen

K historickým pramenům o kroměřížských ceších v 18. a 19. století nepopíratelně patří výše zmiňované cechovní knihy, tedy zápisy mistrů, tovaryšů a učňů. V českém a moravském prostředí se nejedná o ojedinělý historický pramen. Pokud budeme srovnávat kroměřížské cechovní knihy s ostatními, zjistíme, že se po obsahové stránce takřka neliší. Stejně tak, jako tomu bylo u cechovních artikulí, i cechovní knihy byly psány podle daných předloh a musely splňovat oficiální náležitosti. Důkazem je první námi zkoumaná cechovní kniha (*Prothocollum*) řeznického cechu z roku 1782, která je věnována přijatým učňům kroměřížského cechu řezníků.⁷ Na prvních stranách se však nesetkáváme se zápisy kroměřížského cechu, ale s předlohou, která byla použita na příkladu přerovského cechu soukeníků. Tato předloha zápisu nese datum 21. srpna 1795, kniha byla tedy psána s časovým odstupem 13 let. Poslední zápisy této knihy jsou z roku 1867, již z doby, kdy cechovní zřízení neexistovalo.

Knihy kroměřížského cechu ševců obsahují zápisy učňů a mistrů. Pro ševcovský cech v Kroměříži se dochovaly celkem dvě knihy. První nese titul

---

⁶ Pro zjištění majetku a vyplývající sociální postavení členů cechů nám mohou posloužit dochované katastry. Jedná se o katastr tereziánský, josefínský a matrika výnosu pozemkového. V tomto případě se však setkáváme s překážkou, která nám nedovolí tento druh pramenu využít. Představuje ji časová omezenost cechovních knih, se kterými bychom mohli porovnávat jména držitelů pozemků a domů ve městě Kroměříži.

⁷SOKAK, fond Cech řeznický v Kroměříži B-c 5, inv. č. 3, *Knihy přípovědí mistrů, tovaryšů a učňů*.

Hauptbuch der Stadt Kremsierer bürgerlichen Schuhmacher Zunft 1829 a zahrnuje informace již z roku 1790.⁸ Jak její název napovídá, obsahuje informace o kroměřížských ševcích, kteří své řemeslo provozovali uvnitř samotného města. Časové rozpětí obsahu této knihy taktéž přesahuje existenci cechovního zřízení v českých zemích a údaje o jednotlivých řemeslnících podává až do roku 1867. Setkáváme se v ní však jen s mistry a vyučenými ševci. Stejně na tom je i druhá ševcovská kniha. Ta nese na svých deskách název *Hauptbuch der zur Stadt Kremsier gehörigen Schuhmacher Zunft Landmeister 1829* a týká se ševců kroměřížského cechu již od roku 1800, kteří své řemeslo vykonávali na venkově a v městských částech Kroměříže.⁹ Stejně jako první kniha ševcovského cechu obsahuje i druhá časový přesah cechovních zápisů, a to do roku 1865. Obě knihy jsou po formální stránce identické. Druhá kniha ale obsahuje údaje i o přijatých učních, kteří se svému řemeslu učili na vesnicích. Knihy nesou na prvních stranách razítko Společenstva obuvníků v Kroměříži, ve které se kroměřížský ševcovský cech po svém zrušení transformoval. Společenstvu obuvníků tyto knihy věnoval Josef Zapletal, pravděpodobně jako odkaz kroměřížských ševců.¹⁰

Abychom završili výčet cechovních knih námi zkoumaných cechů, je nutné zmínit i dvě poslední knihy, které patřily cechu kroměřížských hrnčířů. Oproti

---

⁸ SOkAK, fond Cech ševcovský v Kroměříži B-c 3, inv. č. 3, *Knihy přípovědí mistrů, tovaryšů a učňů*.

⁹ Tamtéž, inv. č. 4, *Knihy přípovědí mistrů, tovaryšů a učňů*.

¹⁰ Se jménem Josefa Zapletala se setkáváme jak v první, tak i v druhé knize ševcovského cechu. Josef Zapletal narozený v Cetechovicích byl zapsán do učení roku 1830 u městského mistra v Kroměříži. O získání jeho mistrovství však kroměřížská cechovní kniha ševců mlčí. Tamtéž, inv. č. 3, *Knihy přípovědí mistrů, tovaryšů a učňů*. Druhý Josef Zapletal se narodil v Bílanech a byl zapsán do učení stejný rok, ve kterém cechovní kniha vznikla (1829). O tři roky později získal mistrovství a své řemeslo vykonával v nedalekých Popovicích (Popowitz). Tamtéž, inv. č. 4, *Knihy přípovědí mistrů, tovaryšů a učňů*. Je pravděpodobné, že jeden z těchto řemeslníků byl stejnou osobou, která po zániku cechů darovala „staré“ cechovní knihy Společenstvu obuvníků v Kroměříži.

knihám řezníků a ševců se dochovala pro hrnčírský cech samotná kniha pro hrnčírské mistry a pro tovaryše (vyučené učně). Zároveň jsou knihy hrnčírů nejstarší. První kniha věnovaná mistrům hrnčírského řemesla nenesla na svých deskách původní název, budeme ji proto označovat jako *Knihu mistrů cechu hrnčírského*.¹¹ Ta na svých stranách uvádí informace o hrnčírských mistrech od roku 1773 do 1858. Druhá kniha naproti tomu obsahuje jména i přijatých a vyučených hrnčírských tovaryšů (*Kniha tovaryšů cechu hrnčírského*) a poskytuje nám údaje již z roku 1768.¹² Bohužel jsou zápisy z období druhé poloviny 18. století útržkovité a informace se dají použít pro toto období pouze z let 1768–1778. Pro období 19. století kniha obsahuje konstantní informace z let 1803–1860. Svůj poslední zápis završuje stejného roku, kdy byly cechy s konečnou platností zrušeny.

Drtivá většina zápisů ve všech cechovních knihách je psána kurentem v německém jazyce. Výjimku tvoří nejstarší a shodou okolností nejmladší dochovaný záznam. Z roku 1768 je nám dochován český název cechovní knihy (*Knihy cechovní*) hrnčírských tovaryšů a první zápis v ní. Jedná se o zapsání Jakuba Haltíře do učení. Tento zápis je však na následujících stranách přepsán znovu, ale již v jazyce německém. Oproti tomu je nejmladší záznam pořízen roku 1867 a obsahuje hned několik jmen již „necehovních“ učňů, kteří byli zapsáni v knize řeznického cechu v Kroměříži. Pokud tedy budeme porovnávat jednotlivé skupiny cechovních řemeslníků, je nutné porovnávat vždy stejné skupiny, tedy například ševcovské městské mistry s mistry hrnčírskými nebo vyučené ševcovské učně s hrnčírskými. V případě cechu řezníků získáváme o mistrech pouze informace sekundární, proto se u něj zaměříme přímo na mezigenerační sociální a geografickou mobilitu

---

¹¹ SOKAK, fond Cech hrnčírů Kroměříž B-c 6, inv. č. 9, *Knihy mistrů cechu hrnčírského*.

¹² Tamtéž, inv. č. 10, *Knihy tovaryšů cechu hrnčírského*.

ševcovských učňů. Řemeslná mobilita bude také předmětem výzkumu ševcovského a hrnčířského cechu.

Ačkoliv jsme výše psané knihy popsali, ještě jsme jejich historickou hodnotu plně nevyčerpali. Sice se jedná o poměrně strohé zápisy s podobnou formulací a formální úpravou, ale mezi řádky si můžeme číst důležité informace, které nám pomohou osvětlit historii kroměřížských cechů ve druhé polovině 18. a první polovině 19. století. Mezi naprostý základ se dají počítat samotná jména jednotlivých přijatých a vyučených učňů a také mistrů. Pokud jsou jména čitelná, lze porovnat například postup jednotlivců v hierarchii daného cechu. V takovém případě můžeme sledovat osudy mladého hochy, který vstoupí do kroměřížského cechu a chce se nechat vyučit řemeslu. Po výuční době se s ním setkáme již jako s tovaryšem, který má za sebou první zkušenosti. Pokud byl daný řemeslník schopný a šikovný, zjistíme, že po vandrovní cestě se v Kroměříži usadil a dosáhl mistrovského práva. V ojedinělých případech se setkáme s tím, že se některé jméno objevuje pouze v učňovských zápisech a dále není pro historii cechu zaznamenán nebo naopak se z mladého učně stává za několik let i jeden z cechmistrů daného cechu.

Z cechovních knih se můžeme dozvědět, kde se daný řemeslník narodil nebo alespoň místo, odkud pocházel, které se ne vždy shodovalo s místem narození. Tyto informace bývají běžnou součástí zápisů všech cechovních kroměřížských knih. Právě na jejich základě je možno zkoumat geografickou mobilitu kroměřížských řemeslníků ve druhé polovině 18. a první polovině 19. století. Dalším druhem informací, které lze čerpat z tohoto historického pramene, jsou poznámky týkající se rodinného spříznění jednotlivých členů cechovních korporací. V zápisech se dozvídáme o tom, zdali je učeň či nový mistr synem cechovního mistra daného

řemesla. Tito mistrovští synové (Meistersohn) pojímali značné výhody oproti ostatním členům cechu. Na základě zmínek o tom, zdali dotyčný řemeslník měl za otce mistra, budeme v jedné z kapitol této práce zkoumat mezigenerační sociální mobilitu.

O cechmistrech (Zechmeitr, Vorsteher, Zunftvorsteher), tedy o nejvýznamnějších členech cechů, se z cechovních zápisů dozvídáme nejvíce. Cechmistři měli povinnost (především v první polovině 19. století) se podepsat pod každý záznam, který byl do cechovní knihy opatřen. Proto můžeme sledovat v poměrně širokém časovém období změny na postech cechmistrů. Spolu s prvním cechmistrem se setkáváme i s druhým cechmistrem (mit Vorsteher, zweiter Vorsteher, zweiter Zunftvorsteher), který připojil svůj podpis pod prvního cechmistra. Oba tyto podpisy, které se většinou nachází pod zápisy, sloužily jako vnitřní záruka ze strany cechu. Pokud jde o způsob kontroly ze strany magistrátu města Kroměříže, musel být účasten záležitostem cechu také cechovní komisař (Zunftkommissär), který byl členem městské rady Kroměříže. V průběhu námi sledovaného období (cca 1768–1860) se seznamujeme s několika osobami, které zastávaly post cechovního komisaře města Kroměříže. Nejstarší dochovaný záznam o cechovním komisaři však pochází až z 24. března 1782. Tohoto dne oficiálně vstoupil do učení Johann Doležel „in Beiseyn des Herrn Kom[m]iſſär Anton Albrecht“.¹³ Posledním zaznamenaným cechovním komisařem byl pro cech řeznický Winzenz Wieser (1854) a pro cech ševcovský a hrnčířský Josef Bruckner (1860).

---

¹³ SOKAK, fond Cech řeznický v Kroměříži B-c 5, inv. č. 3, *Knihy přívovědi mistrů, tovaryšů a učňů*.

1. CECHOVNÍ ORGANIZACE

Cech byl korporací řemeslníků stejného řemesla, která měla svá centra ve středověkých a (raně) novověkých městech. Pokud členové cechu chtěli vykonávat své řemeslo ve městě, museli mít městské právo, tedy být měšťany daných měst. To však neplatí pro řemeslníky, kteří byli do cechu inkorporováni z venkovských obcí. Nejednalo se pouze o sdružení řemeslníků stejného oboru, ale taktéž o společenstvo přesahující i do náboženského života. Se vznikem cechů jednotlivých řemesel se pravidelně setkáváme již od 13. století.¹⁴

Cechovní organizace sloužila především k hospodářské ochraně jejích členů. Dle studie Josefa Janáčka byla cechovní organizace poplatná principu cechovní ochrany, tedy ochrany práv cechovního řemesla především k místnímu trhu. Tuto ochranu lze dělit do dvou skupin, a to na regulaci poměru mezi příslušníky cechu a ostatními obyvateli měst a cizinci, kteří přijížděli do města za obchodem, a na regulaci poměru řemesla k místnímu trhu mezi jednotlivými členy cechu.

Cech v první řadě uplatňoval monopolní práva na odbyt řemeslných výrobků, jež jeho členové vyrobili. Chtěl tím zabránit konkurenci jak dovozu cizích výrobků do města, tak i vyloučení cizích (necechovních) řemeslníků z výroby. Aby to cech mohl dokázat, uplatňoval po celém městě cenový diktát. Cech také dohlížel na kvalitu výrobků na výročních a týdenních trzích, zajišťoval přednostní právo na nákup surovin v místní oblasti a v neposlední řadě prosazoval vlastní cenové požadavky.

---

¹⁴ BARTOŠÍKOVÁ, Jarmila – OLŠINA, Miroslav – ZEZULOVÁ, Jitka: *Historie a současnost podnikání na Kroměřížsku a Holešovsku*. Žehušice 2010, s. 14.

Do regulace poměru řemesla k místnímu trhu uvnitř cechu patří především omezování přístupu do cechu a následného práva k provozování výroby v řemeslných dílnách. Cech také stanovoval jak podmínky výuky, tak i prodlužoval povinné učební doby pro tovaryše. Rovněž reguloval výrobu pro místní trh díky organizování společného prodeje na veřejných prodejních místech, které muselo město vždy potvrdit. Dále cech vymezoval techniky výrobního procesu (hrnčíři, řezníci) a zakazoval řemeslné práce na sklad (ševci). V neposlední řadě omezoval počet učňů a tovaryšů, stejně jako výrobních nástrojů jednotlivých řemeslníků. Aby řemeslníci mohli zpracovávat své výrobky, museli mít přístup k surovinám, které cechovní organizace ovládala stanovenými cenami.¹⁵

---

¹⁵ JANÁČEK, Josef: *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha 1963, s. 103–108.

2. KROMĚŘÍŽ A JEJÍ CECHY

2.1. Dějiny Kroměříže do poloviny 17. století

Kroměříž byla původně slovanskou trhovou vsí, která vznikla na místě, kde se v řece Moravě vytvořily sedimenty vytvářející přirozené prahy. Tyto prahy se stávaly důležitými body pro mnohé obchodní stezky a křižovatky. Jednou z takových křižovatek byla právě Kroměříž, protože se na jejím území protínaly nejdůležitější obchodní stezky – jantarová a solná. Název města vychází pravděpodobně z přivlastňovacího názvu k slovanskému osobnímu jménu Kroměžir. Toto jméno je složeno z předpony „kromě“ s významem „vně“ nebo „venku“ a základu „žir“, který mohl nést význam slova žirný s významem úrodný, bohatý či životodárný. Později došlo s největší pravděpodobností k přesmyknutí -žir na -říž a ke změně rodu na ženský.¹⁶

Na počátku 12. století v Kroměříži neexistoval hrad, byl zde pouze opevněný dvorec, který měl za úkol chránit slovanské tržiště a putující obchodníky. V této době byla Kroměříž v držení olomouckého přemyslovského knížete Oty II. Černého (1107–1125), který ji prodal za 300 hřiven moravskému biskupu Janovi II. Břichatému. Roku 1207 král Přemysl I. potvrdil olomouckému biskupství držení Kroměříže s trhem. Od té doby byla Kroměříž neodmyslitelně spojena s historií olomouckého biskupství a pozdějšího arcibiskupství. Za olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburku (1245–1281) došlo k významným změnám. Byla

---

¹⁶ Název města se objevil i na jednom z nejstarších mapových zobrazení Moravy z roku 1154. Kroměříž byla vyryta do stříbrné desky arabským kupcem a cestovatelem Al-Indrísí pod arabským názvem Akna, což je keltský překlad Cromesir. ZAHRADNÍČEK, František – LUKÁŠ, Antonín: *Kroměříž na fotografiích Františka Zahradníčka*. Kroměříž 1997, s. 7–8; díla PEŘINKA, František Václav: *Dějiny města Kroměříže*. I. díl (dále jen *Dějiny města I*). Kroměříž 1913, s. 3–6.

vybudována politická, vojenská a hospodářská organizace, a to manská soustava olomouckých biskupů. Manský sněm se scházel v Olomouci, Brně a Vyškově, přesto se stal sídlem a řídicím centrem manské soustavy kroměřížský gotický hrad.¹⁷

Roku 1290 stanovil biskup Dětfich z Jindřichova Hradce (1281–1302) pro Kroměříž městské právo, které se řídilo brněnským městským právem. Rychtář a členové městské rady neměli být dosazováni a propouštění bez dotazů konšelů a rychtář měl při nalézání práva dbát názoru městské rady. Město mělo povolení dvou týdenních trhů, a to každou středu a sobotu, jednoho výročního trhu, který trval 12 dní (osm před sv. Mořicem a čtyři po něm), právo várečné na míli a mýto na cestě do Přerova.¹⁸

V roce 1340 potvrdil Kroměříži Karel IV., tehdy ještě markrabě moravský, městská privilegia a osobně se angažoval v prosazení zvolení Jana VIII. ze Středy (1344–1380) za olomouckého biskupa. Za tohoto biskupa byla ve městě založena řada řemeslných cechů, které zvyšovaly jak úroveň výroby, tak i příjmy samotného města. Po nepříznivých událostech v době husitských válek byla Kroměříž zastavena, přesto ji biskup Stanislav Thurzo (1496–1540) získal zpět do majetku olomouckého biskupství.¹⁹ Dokladem o tehdejší příznivém hospodářském stavu města Kroměříže jsou Várečná a výčepná pořádka biskupa Vilíma Prusinkovského (pivovárečný řád)²⁰ a Pořádka šenků vinných biskupa Vilíma

---

¹⁷ ZAHRADNÍČEK, F. – LUKÁŠ, A.: *c. d.*, s. 8–9 an.

¹⁸ Výjimkou ve várečném právu bylo nedaleké městečko Hulín. BARTOŠÍKOVÁ, J. – OLŠINA, M. – ZEŽULOVÁ, J.: *c. d.*, s. 14 an.

¹⁹ O majetkových poměrech na Kroměřížsku na přelomu středověku a raného novověku více v článku PAPAŽÍK, David: *Stav a vývoj feudální majetkové základny na Kroměřížsku ve 14. – 16. století*. In: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci 9 (28), 2000 [vyd. 2001], s. 172–185.

²⁰ PEŘINKA, F. V.: *Dějiny města I*, s. 491–494.

Prusinkovského (vinařský řád),²¹ které dostalo město Kroměříž od zmiňovaného biskupa Viléma Prusinovského (1565–1572) roku 1567.²²

Na počátku 17. století dosedl na biskupský stolec František z Dietrichštejna (1599–1636). Za něj již probíhala část třicetileté války. V roce 1619 byly vypleněny a vypáleny některé městské části Kroměříže. V roce 1637 se stal biskupem Leopold I. Vilém (1637–1662), z jehož úřadování pochází nejstarší dochovaná cechovní privilegia. Roku 1643 byla biskupská Kroměříž dobyta švédskými vojsky pod velením generála Torstensonova. Při obléhání a dobývání města však došlo dne 23. června 1643 k požáru, který se rychle rozšířil po celém městě.²³

Z důvodu shoření celého městského archivu, který se nacházel v budově radnice, musel biskup po válce potvrdit dřívější privilegia kroměřížských cechů. Obětí požáru byl kromě 153 měšťanských domů i pivovar se sladovnou, dále mosty přes řeku Moravu a výše zmiňovaný městský archiv. Magistrát města musel poté zasáhnout v případě nového výčepního a várečného řádu pro kroměřížské šenky. Ačkoliv byla třicetiletá válka ukončena vestfálským mírem roku 1648, švédská

---

²¹ Tamtéž, s. 494–496.

²² Hospodářství města do roku 1620 představovala převážně výše zmíněná výroba a prodej piva a vína a také rozvinuté rybníkářství. Tamtéž, s. 433–458.

²³ O dobytí Kroměříže švédskými vojsky a následném požáru města pojednává rukopis *O przičinie dobití a skažení miesta Kromierziže od Lydu Švédského w roku 1643*, který byl vyhotoven roku 1668 kancléřem města na žádost Tomáše Pešiny z Čechorodu pro jeho připravované dílo o moravských dějinách. Databáze urbánní historiografie do roku 1880 (Morava): *O przičinie dobití a skažení miesta Kromierziže od Lydu Švédského w roku 1643*. In: <http://www.urbanhistoriography.cz/sites/default/files/Zprava%20o%20dobyti%20a%20zkazeni%20mesta%20Kromerize.pdf> [cit. 12. února 2013].

vojska zůstala na Moravě (v Olomouci) až do roku 1650. Biskupské město Kroměříž bylo prakticky zničeno, avšak v budoucnu ho čekalo „znovuzrození“.²⁴

2.2. Kroměřížské cechy a řemesla

V předchozí kapitole jsme se dozvěděli, že založení prvních řemeslných cechů lze na našem území doložit do 13. století. Jednalo se o města královská, což Kroměříž nikdy nebyla. Přesto se již ve 13. století můžeme setkat s cechem „vincourů“, který jako cechovní organizaci zpochybnil kroměřížský historik Peřinka a objasnil, že se ve skutečnosti o řemeslný cech nejednalo. Za biskupa Bruna ze Schauenburku bylo měšťanům povoleno pěstování vína, což však neznamenalo, že v Kroměříži vnikl ve 13. století cech, protože se ve skutečnosti jednalo o pěstitele vinné révy.

Nejstarší kroměřížské cechy můžeme doložit s pomocí nejstarších cechovních řádů teprve od třicátých let 16. století. Ty můžeme k řemeslníkům města Kroměříže datovat do roku 1537 (opis potvrzen městskou radou 1650). Jednalo se o privilegia pro řeznický cech, která byla udělena olomouckým biskupem Stanislavem Turzem. Druhé nejstarší kroměřížské artikule náleží cechu koželuhů, jež nechal potvrdit Jan Doubravský roku 1544. Dohromady máme doloženo do konce 16. století nejméně devět cechovních řádů. Nejedná se však o originály, nýbrž o opisy artikulí. Pokud jde o počet cechů, bylo do vypuknutí třicetileté války v Kroměříži písemně doloženo celkem 16 cechů. Byl to cech řeznický, bednářský, kovářský s připojenými koláři, dále cech zámečnický, tkalcovský, soukenický, krejčovský, ševcovský,

---

²⁴ ZAHRADNÍČEK, F. – LUKÁŠ, A.: *c. d.*, s. 19–22 an.

kožešnický, koželužsko-jirchářský, hrnčířský, provaznický, mydlářský, pekařský, barvířský a kamenický s připojenými zedníky.

Ve městě existovala i jiná provozující řemesla, která však na rozdíl od výše zmíněných nebyla organizována v ceších. Jednalo se například o prýmkaře, cínaře, truhláře, cvokaře, sklenáře či varhaníky, konváře, kotleře, tesaře, cihláře a další. Byla to tedy převážně řemesla příslušející do drobných výrobních skupin. Do jedné z takových skupin by se dali zařadit i sanytrníci. Tito „řemeslníci“ vyráběli díky poměrně bohatému výskytu půdy s vysokým obsahem dusičnanu draselného (sanytr) v Kroměříži a Hulíně střelný prach.²⁵

2.2.1. Cech řezníků

Patronem řeznického řemesla byl sv. Lukáš, jehož symbolem byl vůl. Můžeme se také setkat se sv. Antonínem Paduánským, který byl ochráncem všech zvířat.²⁶ Ačkoliv máme řeznický cech v Kroměříži doložen až cechovní listinou z roku 1547, je jisté, že byli řezníci v Kroměříži sdruženi do cechu již před tímto rokem. Pokud se jedná o samotné řeznické řemeslo, máme k roku 1406 doloženu zmínku o zemřelém řezníku Benešovi.²⁷

K výkonu tohoto řemesla patřilo bezesporu místo, na kterém řezník prodával své výrobky. To bylo v minulosti označováno jako masné lavice. Z ochranných

---

²⁵ BARTOŠÍKOVÁ, J. – OLŠINA, M. – ZEZULOVÁ, J.: *c. d.*, s. 13–16 an.

²⁶ PEŘINKA, František Václav: *Dějiny města Kroměříže*. II. díl, 3. část (dále jen *Dějiny města II/3*). Kroměříž 1948, s. 319.

²⁷ Jeho syn Ondřej byl veřejným notářem, což pomohlo pro zachování zmínky o jednom z kroměřížských řezníků již na počátku 15. století. BARTOŠÍKOVÁ, J. – OLŠINA, M. – ZEZULOVÁ, J.: *c. d.*, s. 29 an.

(hygienických) důvodů se tyto lavice transformovaly v masné krámy, které byly „zastřešeny“. V Kroměříži se v roce 1651 nacházelo celkem 15 masných krámů. Byly umístěny u radnice naproti měšťanského pivovaru až do 19. století. Za ně museli řezniční mistři povinně odvádět naturální formou roční poplatky, který představoval v polovině 17. století celkem 100 liber loje. V případě tří kroměřížských masných krámů to bylo 50 liber. Aby se však maso vůbec dostalo do masného krámu, bylo zapotřebí nejprve dobytek porazit. K tomu sloužila jatka, jež se nacházela přímo u prodejního místa. V podstatě se jednalo o velkou dřevěnou boudu, která v minulosti několikrát shořela. Roku 1679 byla budova jatek přesunuta z reprezentativních důvodů. Nová stavba však stála těsně vedle Podzámecké zahrady, což vedlo k jejímu přebudování roku 1832. O pět let později byla nová jatka zbourána znovu a byla přesunuta na místo sousedící se starým židovským hřbitovem.²⁸ Na jatka dohlížela po celou dobu městská rada. Ta měla pečovat o veřejné zdraví ve městě, proto bylo nařízeno, aby řezníci poráželi pouze březí dobytek a aby neprodávali maso z nemocného či poraněného dobytka.

Pokud jde o pastvu dobytka, dostával se kroměřížský cech řezníků do častých sporů s magistrátem města. Řezníci si nárokovali před porážkou dobytka jeho pastvu na obecní pastvině. Magistrát jejich požadavek zamítl s odůvodněním, že se to nikde jinde nepraktikuje. Přesto řezníci na obecních pastvinách dobytek pásli. Z pramenů víme o případech, kdy byli řezniční tovaryši uvězněni za to, že pásli dobytek právě na obecní pastvině. Tento jejich dobytek byl zadržen a cech dostal od magistrátu města pokutu. Ke konfliktu cechu a města došlo také v roce 1710, kdy trval magistrát města na tom, aby byla zbudována nová jatka pro porážku dobytka. Do dvou let řezníci

---

²⁸ PÁLKA, Petr: *O historii řezníků a pekařů v Kroměříži*. Kroměřížský zpravodaj, 5, 2005, s. 24–25.

jatka nepostavili, proto dostali na stavbu lhůtu. Řezníci souhlasili s tím, že jatka postaví z vlastních nákladů cechu, ale své slovo cech do prodloužené lhůty nedodržel. Cechovní mistři byli proto uvězněni a museli zaplatit městu pokutu. Mezi další praktiky kroměřížských řezníků patřila porážka dobytka ve vlastních domech řemeslníků, ačkoliv to bylo zakázáno a dotyčným řezníkům hrozila pokuta.

Požár měst byl velkým problémem takřka ve všech obdobích urbánních dějin. Stejně tomu bylo i v raně novověké Kroměříži, která byla díky zmiňovanému požáru z roku 1643 naprosto zdevastována. Aby se požárům předcházelo nebo se snížilo riziko jejich propuknutí, uzavřel magistrát města s řeznickým cechem dohodu. V případě propuknutí požáru měli být řezníci postaveni k „žebřům a hákům“. Zároveň bylo roku 1660 dohodnuto, že kroměřížští řezníci pořídí k uschování na radnici celkem pět kožených nádob, se kterými se mohl požár hasit.

Město Kroměříž se potýkalo ve své historii s nedostatkem masa, protože ho cech nedokázal dostatečně zásobovat. Stalo se tak například roku 1690 s telecím masem a roku 1747 s masem hovězím. V těchto případech naléhalo město na řeznický cech, aby bylo město vždy dobře zásobené masnými produkty. V případě, že by to cech nezvládl, byla rada města ochotna povolit dovoz masa odjinud.²⁹

---

²⁹ PÁLKA, P.: *c. d.*, s. 27–29 an.

2.2.2. Cech ševců

Patronem ševcovského řemesla byl sv. Kryšpín, misionář Galů, který si na své živobytí vydělával právě ševcovským řemeslem.³⁰ Znakem kroměřížských ševců, který byl popsán v cechovních artikulích z roku 1657, byla na zlatém štítu vysoká bota černé barvy a z každé strany boty bílá lilie.

Oproti řeznickému cechu nemáme z hlediska řemeslné specializace (masné krámy, jatka, pastva dobytka) mnoho informací. Ačkoliv budou nejdůležitější informace obsaženy v následující kapitole o cechovních artikulích, stojí za zmínku umístění ševcovských prodejních krámů po požáru města a třicetileté válce. Ty se nacházely společně s krámy cechu mydlářů, kožešníků a od roku 1663 i koželuhů v radničním přízemí. Za roční pronájem prodejního krámu zaplatil ševcovský mistr v 17. století dva zlaté a 20 krejcarů.³¹ Častým úkazem v dějinách ševcovského cechu byl spor s kroměřížskými koželuhy. Z cechovních artikulí měli mít ševci zajištěno dostatečné množství kůží od domácího cechu koželuhů na výrobu svých produktů. S kůžemi však ševci nemohli poté obchodovat. V roce 1670 si kroměřížští koželuzi stěžovali u magistrátu města, že si ševci kupovali kůže ne od nich, ale od židů. Ševci argumentovali tím, že koželuzi údajně nabízejí na městském trhu málo kůží a bez rozmanitosti. Proto byli kroměřížští koželuzi vyzváni, aby tento problém napravili rozšířením sortimentu a jeho množství. Ševcům bylo nakázáno, aby tyto kůže od koželuhů kupovali a nedávali přednost židům, které městská společnost neměla příliš v „lásce“.

---

³⁰ PEŘINKA, F. V.: *Dějiny města II/3*, s. 319.

³¹ Tamtéž, s. 123.

Dalším problémem spojeným se ševcovským cechem bývala koupě na úvěr. Někteří ševci nedokázali úvěr uhradit a vznikaly potíže se splácením. Například roku 1679 musel ševcovský cech zaplatit dluh za dva své členy – Jakuba Šádka a Jana Radocha, kteří svůj dluh ze stejného roku neuhradili. Aby se tato situace urovnala, bylo v lednu roku 1680 v městské radě rozhodnuto, že pokud do šesti týdnů ševci škodu neuhradí, budou jim zabaveny domy a následně prodány. Ačkoliv se to zdá jako radikální řešení, stal se tento problém s dluhy a následným prodejem majetku dlužníků běžnou praxí.³²

2.2.3. Cech hrnčírů

Hrnčíři ctili jako svého patrona Boha Otce, který vlastní rukou vytvořil z hlíny prvního člověka – Adama. V pečeti hrnčířského cechu se setkáme s vyobrazením Adama a Evy pod stromem poznání, na němž je had.³³

Cech hrnčírů je v Kroměříži doložen stejně jako většina cechů až v 17. století, archeologické nálezy však dokazují, že kroměřížští hrnčíři sídlili spolu s kováři od druhé poloviny 13. století na Kovářském předměstí, tedy v místech za Kovářskou bránou (dnešní Milíčovo náměstí). Roku 1260 proběhla nová lokace města a kroměřížští hrnčíři se museli přestěhovat na předměstí Kroměříže z důvodu nebezpečí vzniku požáru. Odtud se museli v polovině 15. století stáhnout pravděpodobně z důvodu probíhajících husitských válek. V 16. a 17. století se

---

³² BARTOŠÍKOVÁ, J. – OLŠINA, M. – ZEZULOVÁ, J.: *c. d.*, s. 26–27 an.

³³ PEŘINKA, F. V.: *Dějiny města II/3*, s. 318.

s hrnčíři setkáváme již uvnitř města, a to v dnešní Ztracené ulici a na Riegrově náměstí.³⁴

V 17. století máme pro hrnčířský cech doloženu kamnářskou produkci. Důkazem toho jsou archeologické nálezy zhotovených kachel, které se v té době vyráběly polévané (jednobarevné, barevně mramorované). Ačkoliv hrnčíři vyráběli především kuchyňské nádobí, zhotovovali taktéž zboží na objednávku, jako například výrobu kachel pro biskupský dvůr. Stejně jako tomu bylo v případě řeznického a ševcovského cechu, setkáváme se i u hrnčířů se spory. Například roku 1681 si kroměřížští radní objednali kamna z královského města Olomouce, což pobouřilo kroměřížský hrnčířský cech, který měl přednostní právo založené na cechovní ochraně domácích řemesel. U hrnčířů se setkáváme i s doloženým konkurenčním sporem uvnitř samotného cechu, který musel být roku 1665 předložen tehdejšímu olomouckému biskupovi Karlovi II. z Lichtensteinu-Castelkorna. Členové cechu si v tomto případě stěžovali na svého vlastního cechmistra, který si sám pro sebe nechal perspektivní biskupskou zakázku. Když ji nestačil sám splnit, začal zboží odkupovat od přespolních hrnčířů.

Roku 1723 nám poskytují prameny zprávu o kvalitě práce kroměřížských hrnčířů, ve které si magistrát města stěžuje na panského hrnčíře, který údajně své řemeslo vykonával nekvalitně a špatně. Magistrát města zamýšlel panského hrnčíře vyměnit za kroměřížského hrnčířského mistra Jiřího Hrdinu, který byl oproti současnému hrnčíři pravděpodobně schopnější a levnější.³⁵

---

³⁴ Více o kroměřížských hrnčířích ve středověku v díle CHYBOVÁ, Helena: *Kroměříž zmizelá a znovu objevená, aneb, Historie ukrytá pod dlažbou města*. Kroměříž 2009, s. 115–143.

³⁵ BARTOŠÍKOVÁ, J. – OLŠINA, M. – ZEŽULOVÁ, J.: *c. d.*, s. 34–35 an.

3. ARTIKULE KROMĚŘÍŽSKÝCH CECHŮ

Na následujících stranách budou rozebrány a porovnány dochované artikule cechu řezníků, ševců a hrnčírů. Jedná se o opisy a potvrzení jednotlivých artikulí, které existovaly již před zhotovením nám dochovaných cechovních listin, tedy před požárem města roku 1643. Některé původní články artikulí se pravděpodobně neměnily a zůstaly zachovány, ale některé byly rozšířeny či pozměněny. Původní obnovené artikule kroměřížského cechu řezníků, ševců a hrnčírů byly potvrzeny biskupem Leopoldem Vilémem 15. června roku 1657. Tento biskup do chodu olomouckého arcibiskupství příliš nezasahoval, proto byla úřední práce přenechána jmenovaným administrátorům, mezi něž patřil i poslední a pro nás nejvýznamnější Eliáš František Castelle. Historický význam kroměřížských řádů byl dán dle Peřinky listinou z 21. července 1658.³⁶ Tohoto dne se staly kroměřížské cechovní artikule díky zmíněnému administrátorovi hlavními cechovní řády všech biskupských poddanských měst na Moravě. Nařízení se týkalo cechů těchto měst: Osoblaha, Ketř, Moravská Ostrava, Brušperk, Místek, Příbor, Frenštát, Kelč, Budišov, Libava, Mohelnice, Modřice, Březová, Svitavy, Vyškov, Hulín, Chrlice a Šlapanice. Ačkoliv se jednalo o biskupské nařízení, neobešlo se toto přejímání artikulí bez větších problémů. Například ševci z Mohelnice odmítli uznat kroměřížské artikule ševců za nadřazené, proto vydal Castelle roku 1661 patent, který striktně nařizoval vůdčí postavení kroměřížských privilegií.³⁷

---

³⁶ Peřinka věnoval velkou část svého života studiu pramenů v arcibiskupském archivu. Měl tedy velké množství pramenů pohromadě. Ve svých dějinách města odkazuje na velké množství archiválií, které je v současné době dle jeho citací takřka nemožné dohledat.

³⁷ MOJŽÍŠEK, Václav: *Artikule kroměřížských cechů jako vzor pro ostatní města olomouckého biskupství*. Ostrava 2011 (nepublikovaná diplomová práce), s. 37–38.

Výše uvedená privilegia kroměřížských cechů byla rozšířena a potvrzena za vlády Karla IV. v první polovině 18. století (nejstarší z roku 1717 potvrzená brněnským tribunálem).³⁸ Jednalo se o proces, ve kterém byly veškeré cechovní řády předloženy panovníkovi. Ty byly poté zkontrolovány a následně potvrzeny. Nesly již však známky zasahování státního aparátu do záležitostí cechů, čímž si panovník připravoval cestu k unifikovaným cechovním řádům. Z hlediska změn a modifikací cechovních nařízení jsou nejdůležitější *Generální cechovní artikule pro cechovní pořádky královských dědičných zemí Českých*, vydané roku 1739. Právě tyto generální artikule budou na následujících stranách porovnány s původními cechovními řády z druhé poloviny 17. století, abychom na nich mohli demonstrovat novou cechovní politiku rakouského soustátí, ale také potřebu „modernizovat“ jednotlivé poměry uvnitř cechů (především učňů a tovaryšů). Pro poznání širších souvislostí a konkrétních příkladů budou porovnány artikule jednotlivých cechů z roku 1657. Abychom se lépe orientovali, bude tato kapitola rozdělena do několika částí, které budou částečně charakterizovány odpovídajícími stupni cechovní hierarchie – na učních, tovaryších a (cech)mistrech. Pro objektivitu je nutné podotknout, že teprve v období raného novověku začala být právní kultura psána. Nemůžeme tedy přesně tvrdit, zdali jednotlivá nařízení (interní předpisy) oproti 18. století neexistovala i v dřívějším období. Nařízení pro cechovní řemeslníky se mohla šířit ústně v odpovídající cechovní tradici a teprve v pozdějším období raného novověku byla kodifikována. Kvůli nedostatku pramenů však budeme vycházet pouze z dostupných (potvrzených) artikulí.

---

³⁸ Z časových důvodů budou vynechány ze srovnání artikule potvrzené Karlem VI. v prvních desetiletích 18. století.

3.1. Katolicismus a cechovní artikule

Mezi první cechovní nařízení vztahující se ke všem členům cechu, tedy k učňům, tovaryšům, mistrům a jeho rodině, je článek vztahující se k náboženské otázce. Ten je totožný jak pro všechna vybraná řemesla, tak i pro pozdější generální cechovní artikule. Je ustanoveno, že: „kdo chce do učení přijat býti, ten má v dědičném našem [...] Margkrabství Moravském [...] katolického náboženství [...] býti [má]“. Jedinou výjimku tvořilo roku 1739 Slezské knížectví, ve kterém bylo povoleno také „augšpurgské vyznání“.³⁹ Toto nařízení je pochopitelné vzhledem k souvislostem, jež ovlivnily období v českých zemích od druhé poloviny 17. století. Jednalo se o dobu, která byla determinována výsledkem třicetileté války a následnými procesy („rekatolizace“ a centralizace) ve prospěch státního aparátu rakouské monarchie.

Náboženské nařízení je doplněno povinnostmi ke katolické církvi, kterou představovala pravidelná návštěva kostela jak každou neděli, tak i ve všech duchovních svátcích. Cechy měly povinnost umístit „korauhev svau cechovní spolu i s postavníky v chrámě Páně“.⁴⁰ K těmto reprezentujícím symbolům si jednotliví členové cechu sedali. Pokud by se nějaký člen cechu neúčastnil bohoslužeb a náboženského života, musel zaplatit patřičnou pokuty. Tu většinou představoval poplatek v podobě odevzdání určitého množství vosku. Jedinou omluvou řemeslníka pro neúčast na náboženském životě bylo „že by těžkau nemocí obtěžkaný byl“.⁴¹ V generálních artikulích, tedy téměř o 100 let později, se již nesetkáme s podrobným popisem náboženského života cechu a plněním příslušných povinností. Nejsou

---

³⁹ MK, *Generální artikule* inv. č. V00001.

⁴⁰ MK, *Artikule řeznického cechu* inv. č. V00022.

⁴¹ SOkAK, fond Cech hrnčírů Kroměříž B-c 6, inv. č. 2, *Artikule hrnčírského cechu*.

zmíněny ani pokuty ani povinnost vystavování cechovních symbolů (korouhve). Můžeme předpokládat, že náboženská (společenská) nařízení, která byla obsahem většinou prvních tří bodů artikulí, představovala přímý důsledek situace v českých zemích po třicetileté válce.

3.2. Vstup do cechu a role učně

Pokud se chtěl chlapec vyučit danému řemeslu, musel se nejprve prokázat rodným (křticím) listem a zaplatit vstupní poplatek. Ten představoval ve druhé polovině 17. století jeden zlatý moravský a dvě libry vosku.⁴² Do poplatku byla zahrnuta i povinnost zaplatit za obeslání cechu poslem, což v 17. století činilo pro ševce čtyři groše. Tento poplatek byl u kroměřížských hrnčírů zvýšen na šest grošů. Nejdražší obeslání cechu měli však řezníci, kteří si za tuto nezbytnou službu účtovali celých 12 grošů. Generální artikule v tomto bodě doplňují, že pro řádné přijetí do cechu je zapotřebí i povolení vrchnosti. Zároveň musel dotyčný zájemce o vyučení řemesla pobývat šest týdnů s vybraným cechovním mistrem. Pokud mistr rozhodl o jeho způsobilosti a pravděpodobně i o minimální zručnosti v řemeslu, stal se ze zájemce po zaplacení právoplatný učeň (učedlník) a člen řemeslného cechu. Z hlediska zaplacení vstupních poplatků se setkáváme s rolí ručitele (rukojmí), který se za chlapce musel z finančního hlediska zaručit.⁴³ Pokud byl zájemce ve finanční tísní nebo trpěl chudobou, mohl mu být daný poplatek za určitých okolností snížen

---

⁴² V 16. století museli například zájemci o vstup do řeznického cechu v Kroměříži zaplatit šest zlatých a čtyři libry vosku. SOkAK, fond Cech řeznický v Kroměříži B-c 5, inv. č. 1, *Artikule řeznického cechu*.

⁴³ U kroměřížských ševců se setkáváme se dvěma ručiteli řemeslnického učně. SOkAK, fond Cech ševcovský v Kroměříži B-c 3, inv. č. 1, *Artikule ševcovského cechu*.

nebo zcela prominut. Tato praxe byla běžná v 17. i 18. století a ustanovují ji společně všechny cechovní řády.

Doba vyučení jednotlivých řemesel se lišila nejen mezi sebou, ale měnila se i v průběhu století. V polovině 17. století se setkáváme u řezníků se stanovenou výuční dobou dva roky. O téměř 100 let později se tato doba změnila již na tři roky. U ševcovského řemesla byla doba vyučení tři roky. Ta se oproti ostatním řemeslům v průběhu 17. a 18. století nezměnila. U hrnčířského učně se naopak setkáváme se snížením výuční doby ze tří let na dva roky. Z těchto čísel je patrné, že se u řezníků zpřísnila doba výuky z důvodu zlepšení kvality vykonávání řemesla (manipulace s masem). Naopak u hrnčířů tak dlouhá doba výuky nebyla již roku 1739 nutná. Učeň se měl po dobu vyučení „jak jednomu počestnému, bohobojnému učedníku přísluší, se zachovati, nápodobně na všechen způsob věrným, pilným, a poslušným se prokázati“.⁴⁴ Ačkoliv se tento bod objevuje až v generálních artikulích, bylo samozřejmostí, aby se učeň choval u svého mistra slušně a s respektem i v 17. století.

Pokud chtěl učeň odejít z jakéhokoliv důvodu od svého mistra a zanechat tak dosavadního učení, musel například ševcovský učeň „podle smlouvy dosti učiniti a cech spokojiti, tak jakoby se vyučil“.⁴⁵ O tom, co smlouva obsahovala, se však v ševcovských řádech nedozvíme. Oproti tomu stanovují hrnčířské artikule, že se „mají [učedníkovi] rukojmové dostaviti aneb za něho odpovídati“.⁴⁶ Zcela pragmaticky a dle jistě dlouhodobé zkušenosti specifikují generální artikule odchod učně od mistra s tím rozdílem, že se učeň „potom vpraveným krátkým čase zase

---

⁴⁴ MK, *Generální artikule* inv. č. V00001.

⁴⁵ SOKAK, fond Cech ševcovský v Kroměříži B-c 3, inv. č. 1, *Artikule ševcovského cechu*.

⁴⁶ SOKAK, fond Cech hrnčířů Kroměříž B-c 6, inv. č. 2, *Artikule hrnčířského cechu*.

navrátil a polepšiti se chtěl, za každý vynechaný den, jeden týhoden vynahraditi, a tak dílejíc v učení zůstati“.⁴⁷ V tomto případě počítaly generální artikule pravděpodobně s mladickou nerozvážností učňů a dávaly jim možnost změnit své dosavadní rozhodnutí. Samy generální artikule počítají s možností útěku učňů z důvodu, ve kterém „mistr pro ostré držení a trýznění ucedlníka svého sám velkau příčinou býti může“.⁴⁸ Pokud by se do několika dní učeň k mistrovi nevrátil, nechoval se patřičně nebo by se nedoufalo v jeho napravení, bylo možné učně z cechu zcela vyloučit, ale pouze za předpokladu, že se učeň finančně zpronevěřil a poškodil svého mistra. Aby to bylo možné, „má [mistr] téhož místa vrchnosti neb magistrátu to oznámiti, a odtud rozsudek téhož očekávati“.⁴⁹ V tom případě by byl učeň z cechu vyloučen a musel cechu nebo mistrovi uhradit vzniklou škodu. Generální artikule dávaly učňům možnost, pokud by vyšetřování cechu potvrdilo nutnost takového rozhodnutí, odejít od svého mistra k jinému. To mohlo být zapříčiněno výše zmíněným hrubým chováním mistra k učňovi.⁵⁰

Po ukončení předepsané výuční doby a po složení finančního obnosu, který byl stejný jako vstupní částka k roku 1657 (jeden zlatý moravský, dvě libry vosku a částka za obeslání cechu), stal se z učně tovaryš. Během tohoto hierarchického postupu musel slíbit, že bude řádně vykonávat své řemeslo. Nový tovaryš byl cechem oficiálně uznán a dostal od něj „pořádný list svého zavyučenau dostání“,

---

⁴⁷ MK, *Generální artikule* inv. č. V00001.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Mohlo se stát, že mistr během vyučení zemřel. Když po mistrovi zbyla vdova, která se zajímala o stejné řemeslo a stála na něm celá její živnost, mohl být bývalý učeň přesunut k ní. Před svým vlastním vyučením se učeň musel odebrat k jinému mistrovi „k dokonalému vyučení“. Tamtéž.

který se uložil „do cechovní pokladnice, až k budaucímu mistrovství“.⁵¹ V té chvíli se také zrušilo dosavadní ručitelství.

Specifické postavení v cechovní organizaci zastávali synové cechovních mistrů. Nejlépe ho vystihuje samotný bod generálních artikul: „Mistrův synové mají rovně k cvičení vyměřený čas tak dobře jako jiný cizí učedníci vystáti, však ale od přijímání a zavučení dostávají jenom polovic aurat nésti“.⁵² S touto praxí se setkáváme v celém námi sledovaném období. Obsah zmíněného bodu je ve stejném duchu obsažen i ve všech starších kroměřížských cechovních řádech z poloviny 17. století. Za zmínku stojí skutečnost, že se v generálních artikulích zdůrazňuje rovné postavení mistrovských synů. V Kroměříži se nesetkáváme s konkrétními případy protekce a výhod mistrovských synů před vydáním generálních artikulí. Obecně se však objevovaly stížnosti na protěžování mistrovských synů, z čehož se můžeme domnívat, že tato praxe mohla být i v Kroměříži.

3.3. Tovaryš a jeho praxe

Nový tovaryš zpravidla vandroval, aby mohl získat na cestě zkušenosti a reprezentovat zručnost, které se naučil ve svém původním cechu. Generální artikule již upřesňují počet „vandrovních let“, což pro řeznické, ševcovské i hrnčířské tovaryše znamenalo tři roky. Pokud se tovaryš rozhodl pro vandrování, cech mu vydal potřebné dokumenty za poplatek, který v roce 1739 představoval 30–45 krejcarů. Tovaryš tedy dostal svůj rodný a výuční list, aby

---

⁵¹ MK, *Generální artikule* inv. č. V00001.

⁵² Tamtéž.

měl na cestě jak prokázat své vyučení, a také „od své vrchnosti dovolující ceduli k vandrování“.⁵³ Pokud si tovaryš vyřídil veškeré doklady, mohl se vydat „do ciziny“.⁵⁴ Tuto problematiku podrobně zachycují jen generální artikule. Podobná nařízení ve starších rádech takřka nenajdeme. Z toho tedy vyplývá nutnost specifikovat a přitom unifikovat problematiku délky a způsobu vandrování tovaryšů. Ta byla před vydáním cechovních artikulí nejen nejednotná, ale i problémová z hlediska migrace obyvatelstva a její kontroly. Mohlo se také stát, že se interní nařízení cechu ohledně problematiky vandru nedochovaly v písemné podobě. Původně se předávala ústní formou, teprve v pozdějším období raného novověku se setkáme se stále podrobnějšími nařízeními a řády.⁵⁵

Pouze v artikulích hrnčířského cechu z roku 1657 se setkáváme s podmínkou vandru vztahující se k odchodu tovaryše od mistra. Jedná se o nařízení, ve kterém stojí: „žádný tovaryš vandrovní jsauce v dílo nemají od mistrův svých z díla dvě neděle před výročníma slavnostmi a jarmarky i zase po týchž slavnostech a jarmarcích z díla vyvstávati“.⁵⁶ Na první pohled je zřejmé, že se jedná o ochranu místních mistrů, kteří byli vázáni na pracovní pomoc tovaryšů. Právě v době před a po výročních trzích bylo v řemeslných dílnách (verštatu) nejvíce práce, a kdyby tovaryš z dílny odešel, mohl by mistra poškodit. V generálních artikulích se lhůta

---

⁵³ MK, *Generální artikule* inv. č. V00001.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Problematikou svobodného cestování v habsburské monarchii v 18. a 19. století a vandrováním cechovních tovaryšů se ve svých studiích zabývá Zdeňka Stoklásková. Mezi její hlavní studie věnované této problematice patří především práce: STOKLÁSKOVÁ, Zdeňka: *Cizincem na Moravě. Zákonodárství a praxe pro cizince na Moravě 1750–1867*. Brno 2007; Táž: *Státní zájem a svoboda cestování v Rakousku (1780–1850)* (dále jen *Státní zájem*). In: *Studie k sociálním dějinám* 11, 2004, s. 99–112; Táž: *"... Neboť je léto a milo vandrovati"*. *Vandrovní tovaryši a státní intence*. In: Pocta Janu Janákovi. Předsedovi Matice moravské, profesoru Masarykovy univerzity věnují k sedmdesátinám jeho přátelé a žáci. Brno 2002, s. 345–354.

⁵⁶ SOKAK, fond Cech hrnčířů Kroměříž B-c 6, inv. č. 2, *Artikule hrnčířského cechu*.

odchodu tovaryše od mistra nevztahuje na výroční trhy, ale je unifikována na osm dnů.

Mohlo se stát, že se „pro tělesnau, neb jiné důstatečné a obvzláštné příčiny některý tovaryš vandrovati nemohl“.⁵⁷ V tom případě zůstal tovaryš u domácího mistra, ale musel odpracovat v jeho dílně dvojnásobný počet let stanovených v generálních artikulích. V 18. století nebylo povinností, aby tovaryš splnil tři roky vandrování v kuse. Pokud si to žádaly okolnosti, mohl si svou vandrovní povinnost rozdělit. O takové možnosti starší cechovní artikule mlčí.

Když tovaryš přišel do cizího města po vydání generálních artikulí, musel se nejprve ukázat v cechovní hospodě, kde se informoval o situaci ve městě a především o pracovní příležitosti. Pokud mu byla nabídnuta práce, měl ji co nejdříve přijmout a při tom předložit „hodno-věrné vejписы svého splození a vyučení“.⁵⁸ Generální artikule nám dokládají zajímavý příklad pracovní náplně cechovních tovaryšů, v tomto případě negativní. Jedná se o skutečnost, že „žádný tovaryš nemá se opovážiti (jak sice obyčej byl) bez díla pondělek strávit, ani v jiných všedním dni v týhodni zahálet, pod pokutau polovičné, neb také dle povahy celé týhodné mzdy“.⁵⁹ Pro nás je nejdůležitější informace: „jak sice obyčej byl“, neboť nám dokládá zvyk mladých řemeslníků nepracovat v předepsané pracovní době v 17. a částečně 18. století. O tom, jak starý byl tento zvyk tovaryšů, není známo, přesto to byl v 18. století citelný problém, který musel být řešen generálními

---

⁵⁷ O tom, zdali byl tovaryš schopen vandrování, rozhodoval cechovní komisař. Ten hrál v generálních artikulích důležitou roli a sloužil jako nástroj pro kontrolu cechovních záležitostí ze strany města. MK, *Generální artikule* inv. č. V00001.

⁵⁸ Pokud tovaryš nemohl ve městě pracovat u místního mistra, bylo mu cechem daného města vyhotoveno potvrzení o dané situaci a tovaryš musel práci hledat jinde. Tamtéž.

⁵⁹ Tamtéž.

řády pro všechny řemeslné cechy. Naproti tomu cechovní mistr, který by takové chování tovaryše trpěl, měl být taktéž potrestán.

Jelikož tovaryš bydlel v jednom obydlí se svým mistrem, musel se dle generálních řádů chovat slušně a patřičně. Toto nařízení potvrzují artikule již v 17. století. Ševcovské artikule zdůrazňují, že se „má [...] tovaryš nadepsaného řemesla řádně a poctivě i chvályhodně jmíti a poslušenství k mistrům zachovati“.⁶⁰ Můžeme usuzovat, že si tento bod nezasloužil místo v ševcovských artikulích pouze jako všeobecné nařízení stran slušnosti, ale že k tomu vedly i konkrétní případy nevhodného chování cechovních tovaryšů. Tato praxe tovaryšů se jistě nevztahovala pouze na ševcovské řemeslníky, ale i na ostatní (kroměřížská) řemesla. Generální artikule jako jediné upřesňují denní dobu pobytu tovaryšů u mistra. V letních dnech nesměl tovaryš strávit více než 10 hodin mimo mistrovo obydlí. V zimních dnech byla tato povinnost zkrácena na devět hodin denně.

Oproti řádům z roku 1657 se generální artikule dotýkají i citlivého problému mzdy tovaryšů. Artikule nařizují, aby mistři dodržovali stanovené mzdové smlouvy tovaryšů. Mistr nesměl dávat nižší mzdu za tovaryšovu odvedenou práci, jinak byl daný mistr trestán ze strany vrchnosti nebo magistrátu města Kroměříže.

K poměrně vážným a zároveň i úsměvným nařízením patří nutnost slušného chování tovaryše ke svému mistrovi. Generální artikule uvádí, že se má tovaryš „doma u svého mistra poctivě, pokojně, a bohabojně sobě védsti, všech pohoršivých, hanebných a oplzných řečí, neb písniček, obzvláště pak zlořečení a proklínání se zdržeti, jeden druhému přezdívací jména nikoliv sobě dávat“.⁶¹ Obsah tohoto bodu

---

⁶⁰ SOKAK, fond Cech ševcovský v Kroměříži B-c 3, inv. č. 1, *Artikule ševcovského cechu*.

⁶¹ MK, *Generální artikule* inv. č. V00001.

je zcela jasný, generální artikule chtěly udržet v řemeslných dílnách slušné mravy. Tato tendence usměrňování chování nejen tovaryšů je typická pro celé 18. století. Ačkoliv je to z dnešního hlediska samozřejmé, musel to být v té době citelný problém, který si zasloužil vlastní místo v novém cechovním řádu. S úsměvem si můžeme představit, jak si tovaryš při práci brouká neslušnou píseň nebo naopak vulgárně kleje nad nepovedeným výrobkem, ale takové neslušné chování mohlo způsobit větší problémy. Bylo tedy zakázáno cokoliv, „co by roztržitost, nevůli, hádku, a zlé dorozumění působiti mohlo, tím méněji ale půtky, neb pranice“.⁶² Z neslušné výměny názorů v řemeslné dílně mohl vzniknout i vážnější konflikt, který by musel řešit sám magistrát Kroměříže.

V 17. a na počátku 18. století bylo zvykem tovaryšů stejného řemesla sdružovat se do bratrstev. Tato bratrstva většinou disponovala vlastní tovaryšskou pečeti a také samostatnou pokladnicí. Bratrstva se setkávala většinou jednou za týden v cechovních hospodách a provozovala charitativní činnost. Tu většinou představovalo skládání se bratrstva tovaryšů na jednoho ze svých členů, který byl buďto chudý nebo nemohl vykonávat práci z důvodu nemoci. Právě existenci samostatných tovaryšských bratrstev zapovídaly nové cechovní řády z roku 1739. Tovaryšská pokladnice se měla spojit s cechovní pokladnicí a členové bratrstev se nesměli oficiálně setkávat. Veškeré potřebné vnitřní záležitosti cechu měly být projednány na povinných čtvrtletních (kvartálních) cechovních shromážděních.

---

⁶² MK, *Generální artikule* inv. č. V00001.

3.4. (Cech)mistr a vnitřní záležitosti cechu

Pokud chtěl být tovaryš ve druhé polovině 17. století povýšen do mistrovského stavu, musel předložit rodný a výuční list a jeden (mistrovský) rok pracovat u cechovního mistra. Teprve poté mohl vykonat mistrovskou zkoušku a uspořádat pro mistry svačinu. Peněžní poplatek byl pro všechna námi zkoumaná řemesla stejný a představoval jeden zlatý moravský. Naopak naturální poplatek se u vybraných řemesel lišil. Ševci museli odevzdat dvě libry vosku, řezníci čtyři a hrnčíři celých šest liber. Mistrovská zkouška představovala vyhotovení majstrštuku (mejsterštuku), který nebyl ve skutečnosti jedním mistrovským kusem, ale představoval soubor hned několika výrobků. Mistrovský kus ale nevykonávala všechna řemesla. Například cech řezníků ve svých řádech neurčoval žádný mistrovský kus a přijímání za mistra bylo v tomto ohledu jednodušší. Oproti tomu musel hrnčířský tovaryš zhotovit hrnec a džbán určených rozměrů (tři pídě), kulatý cedník a nakonec musel udělat od ruky čtyři kachle, ze kterých poté musel postavit kamna bez použití kleští.⁶³ Nejtěžší mistrovský kus zhotovovali ševci. Ti museli ušít boty do vody, pár jezdeckých bot, pár ženských střevíců, pár bot pro staré ženy, pár střevíců pro panny a pár polobotek.⁶⁴ Z mistrovského kusu se tovaryš mohl vykoupit, ale částka, která byla stanovena za to, aby se tovaryš vyhnul mistrovské zkoušce, byla poměrně vysoká. Například uchazeč o hrnčířské mistrovství musel zaplatit celých 10 zlatých moravských, což představovalo desetinásobek vstupní částky do mistrovství. Součástí přijetí tovaryše za cechovního mistra byla výše zmíněná svačina, tedy mistrovská hostina. Ta byla v období druhé poloviny 17. století

---

⁶³ SOKAK, fond Cech hrnčířů Kroměříž B-c 6, inv. č. 2, *Artikule hrnčířského cechu*.

⁶⁴ SOKAK, fond Cech ševcovský v Kroměříži B-c 3, inv. č. 1, *Artikule ševcovského cechu*. Ke správné interpretaci mistrovských kusů posloužily překlady v práci PEŘINKA, F. V.: *Dějiny města II/3*, s. 313.

součástí všech řádů kroměřížských cechů. K této povinnosti museli ještě budoucí hrnčířští mistři darovat špitálu jeden věrtel piva.

Právě mistrovská hostina při příležitosti udělení mistrovského práva byla v 18. století kritizována. Generální artikule je roku 1739 dokonce zapověděly v jakékoli podobě. Místo toho v nich byl určen všeobecný vstupní poplatek, který byl stanoven podle řemesla na 12–15 zlatých. Nové artikule upravovaly i kontrolu a hodnocení mistrovských kusů. Tato povinnost sice nebyla zrušena, ale ke kontrole byl vybrán cechovní komisař, kterému pomáhali starší mistři daného cechu. Pokud mělo mistrovské dílo drobné vady, mohlo se přistoupit k menší finanční náhradě nebo byl tovaryš pověřen novým zhotovením. Toto pravidlo bylo ovlivněno poměrně velkou náročností při zhotovení mistrovských kusů a následným častým neúspěchem tovaryšů.

V artikulích řeznického a ševcovského cechu ze 17. století se setkáváme s nařízením, které řeší situaci příchodu cizího (přespolního) tovaryše do Kroměříže, jenž chtěl pomocí sňatku vstoupit do cechu. Ševcovský tovaryš, který „mistrovskou vdovu a neb dceru obě za manželku pojal a se do téhož cechu vpraviti chtěl“, musel zaplatit cechu polovinu běžného vstupního poplatku a „půl mejsterštuku ukázati, k tomu poslední svačinu mistrům udělati“.⁶⁵ Stejná pravidla se vztahovala k řeznickému tovaryši, který „přiženice se k vdově aneb dceři mistrovské, se od cechu připojiti a vpraviti chtěl, ten a takový toliko polovici [...] do cechu položiti a zapraviti povinnen bude“.⁶⁶ Naproti tomu měl vandrující hrnčířský tovaryš výhodu, neboť nemusel „žádného Meisterstuku ani povinnosti peněžité vypraviti“. Musel

---

⁶⁵ MK, *Artikule řeznického cechu* inv. č. V00022.

⁶⁶ SOKAK, fond Cech ševcovský v Kroměříži B-c 3, inv. č. 1, *Artikule ševcovského cechu*.

pouze přichystat cechovním mistrům svačinu.⁶⁷ Snížením vstupních nároků cechovních tovaryšů, kteří si vzali vdovu po mistrovi nebo jeho dceru, disponovali i mistrovští synové. Ti v tomto případě disponovali stejnými výhodami jako výše zmínění přivandrovalí tovaryši. Praxi výhodných sňatků s vdovami po mistrech potvrzovaly i generální artikule, které tím zajišťovaly udržení životní úrovně ovdovělých žen.

Po úspěšném splnění všech výše uvedených kritérií získal tovaryš mistrovské právo a stal se z něj mladší mistr. V hierarchii cechu však nebyl na vrcholu. Nad ním stáli ještě (služebně) starší cechovní mistři a konečně i cechmistr, který zaujímal roli představeného cechu. Cechmistři byli v každém cechu ve skutečnosti dva, starší a mladší. Výjimku v počtu kroměřížských cechmistrů tvořil v 17. století cech řezníků a soukeníků. Ty měly ve svém čele hned čtyři cechmistry. V případě úmrtí jednoho z nich byl schopen druhý vést cech do doby, než bude určen náhradník za zemřelého cechmistra, kterého schválila městská rada.⁶⁸ V artikulích ševcovského cechu z roku 1657 se dozvídáme o roli a údělu mladšího mistra, který měl „obzvláště pak v chrámě Páně a při procesích poslušný býti a povinnost svou na sobě od starších uloženou náležitě vykonávati,, a „povinnost jeho v cechu posluhovati dokud, pokudž se na jeho místo jiný mladší mistr nepřipoví“. To znamená, že svou roli hrál mladší mistr do té doby, dokud do cechu nebyl přijat nový mistr. V tu chvíli nově příchozí nahradil místo původního mistra, který v hierarchii postoupil mezi starší. Pokud by mladší mistr „starších mistrů neuctil, aneb jim v poslušenství nestál“ měl být potrestán nejenom třemi librami vosku, ale čekalo ho i „obecní trestání“. V tomto případě názorně vidíme, jak silnou roli hrálo poslušné chování (povolnost) mladšího

---

⁶⁷ SOkAK, fond Cech hrnčírů Kroměříž B-c 6, inv. č. 2, *Artikule hrnčírského cechu*.

⁶⁸ Stejně tomu bylo v případě kroměřížského cechu soukeníků. PEŘINKA, F. V.: *Dějiny města II/3*, s. 359.

mistra ke svým starším kolegům. S obsahem, který se týká postihu mladších mistrů z důvodu špatného chování, se setkáváme i u cechovních řádů kroměřížských řezníků a hrnčírů. Výhody starších mistrů dokresluje část nařízení, kdy „mistři řemesla tohoto v našem městě Kroměříži, předně starší mistři mají přední místa ne prodávávání míti. Mladší osazení po nich“.⁶⁹

O tom, že vztahy mezi jednotlivými mistry byly napjaté, svědčí i artikule hrnčírského cechu: „Jestli by který z mistrův od někoho díla prodával, nemá jeden druhému v takovém díle překážky činiti, ani do toho díla sahati“. Pokud se toto nařízení dostalo do obsahu hrnčírských artikulí, byl to u kroměřížských hrnčírů pravděpodobně častý úkaz. Podobný úkaz, který se mezi hrnčíři objevoval, charakterizuje nařízení, ve kterém „nemá jeden druhému z mistrův hlíny, kterej by sobě nakopal a nachystal, bráti“.⁷⁰ Ačkoliv se nemuselo jednat hned o nevraživost či soutěživost hrnčírských mistrů, artikule předvíдалy v tomto případě i situace případného sporu, kterému chtěly tímto předejít.

V cechu měl své řemeslo vykonávat každý mistr podle svých možností co nejlépe. Pravděpodobně bylo v 17. i 18. století běžnou praxí, aby si jednotliví cechovní mistři pomáhali, když na práci po kvalitativní či kvantitativní stránce nestačili. Tento zvyk řemeslníků však v kroměřížských řádech zapovídali pouze hrnčíři. Příslušný článek zněl následovně: „Nemají také dva mistři v jednom verštatě pod jistau vymezenau pokutau spolem dělati“.⁷¹ O tom, že to byla běžná práce i u ostatních řemesel svědčí článek generálních artikulí s velmi podobným obsahem. Ten vystihuje nejenom situaci, kdy „některý mistr druhému jeho dílo neprávne

---

⁶⁹ SOkAK, fond Cech ševcovský v Kroměříži B-c 3, inv. č. 1, *Artikule ševcovského cechu*.

⁷⁰ SOkAK, fond Cech hrnčírů Kroměříž B-c 6, inv. č. 2, *Artikule hrnčírského cechu*.

⁷¹ Tamtéž.

zlehčuje“, ale zároveň zapovídá i poškozování jednoho mistra druhým. V tomto případě byla běžná praxe „skrže [...] lidi odluzovati“ práci jiných mistrů.⁷²

Generální artikule obsahují i nařízení, která měla jednotlivým mistrům pomoci a to převážně při jejich onemocnění. Pouze však za předpokladu, že mistr nebyl v době nemoci „žádným tovaryšem zaopatřen“. Tehdy měli „k provozování jeho potřebné živnosti, pokudž ta nemoc není nakažlivá, ostatní mistrové, a to sice jeden po druhým od starších až k nejmladšímu tak dlouho, dokud nemoc trvá“. Oproti starším cechovním řádům se v nových artikulích setkáváme s prozaickou pomocí mistrovi od ostatních členů cechu, včetně propůjčení „jednoho tovaryše na osm dní“. Je pravděpodobné, že celé nařízení o výpomoci nebylo zařazeno v generálních artikulích jen z důvodu solidarity a především (ekonomické) stability cechu, ale také z důvodu pravděpodobně časté nevraživosti mezi mistry a jejich neobětavým přístupem k nemocným kolegům.⁷³

Od roku 1739 se měl každý cech scházet čtyřikrát do roka v takzvaných kvartálech. Pokud se během těchto období stalo něco závažného, co nemohlo počkat, byl cech svolán dříve. Aby se cech náležitě sešel, musel být kromě cechovních mistrů a tovaryšů přítomen i cechovní komisař. Ten byl pověřen magistrátem města, aby cech kontroloval a dohlížel na něj. Na cechovní schůzi museli přijít všichni členové cechu, pokud pro neúčast neměli patřičné vysvětlení. Za zmínku stojí výňatek z obsahu generálních artikulí, podle kterého se měli členové cechu sejit „bez zbraně, ctně, a střídme“.⁷⁴ O tom, kolikrát přesně se cechy v druhé polovině 17. století scházely, nemáme bohužel z cechovních řádů dostatečné informace. Víme

---

⁷² MK, *Generální artikule* inv. č. V00001.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž.

však, že bylo trestné se na schůzi cechu nedostavit. Dosvědčují to řeznické artikule, ve kterých stojí: „Když od cechmistra čas a hodina do cechu aneb na jistý místo skrze mladšího mistra jmenována bude, kdož by se nedostavil, 1 libru vosku, tolikrát by se koliv toho dopustil, pokuty propadne“. V případě vážného důvodu pro neúčast na cechovním shromáždění mohl daný člen cechu žádat u cechmistra „odpuštění“.⁷⁵

Abychom završili koloběh, který nám přiblížil konkrétní části řemesníkovy působení v cechu, přejdeme nyní ke konci řemesníkovy života. Stejně jako tomu bylo v případě prvních nařízení vztahujících se ke vstupu do cechu, je jedním z hlavních bodů artikulí článek, který se týká smrti jednoho z členů cechu a jeho následného pohřbu. Stejně nařízení s modifikovaným zněním obsahují všechny cechovní řády z roku 1657 i nové generální artikule. Pokud tedy někdo z cechu zemřel, ať už to byl mistr, jeho žena, tovaryš nebo učeň, uskutečnil se pohřeb, na kterém museli zesnulého všichni z cechu „doprovodit“. Artikule řeznického cechu například konkrétně nařizovaly povinnost mladších mistrů nést rakev. Pohřeb byl tedy oficiální a úctyhodnou povinností každého, kdo do cechu patřil. Hrnčíři jako jediní z námi zkoumaných řemesel museli mistrovi odevzdat na pohřbu jednu libru vosku. V případě úmrtí dítěte nebo „čeládky“, byla od každého mistra vybrána polovina jedné libry. Pokud by na pohřbu chyběl například mistr, byl u ševců a hrnčírů potrestán odvedením jedné libry vosku. Pokud se jednalo o ševcovského cechmistra, byl trest zvýšen na dvě libry vosku. U řezníků se například s žádným konkrétním trestem nesetkáme.

---

⁷⁵ MK, *Artikule řeznického cechu* inv. č. V00022.

3.5. Srovnání artikulí jednotlivých řemesel

Ve výše uvedených podkapitolách byla rozepsána na základě rozboru a komparace cechovních artikulí z roku 1657 a 1739 jednotlivá cechovní nařízení, která nám poskytla informace ke zmapování předepsaného života (uvnitř) cechu. Zjistili jsme, že se jednotlivé cechovní řády v mnohém shodují nebo doplňují. Pokud jde však o body vztahující se k náplni jednotlivých řemesel, je pochopitelné, že se v mnohém lišily. V těchto případech je logické, že generální artikule neposkytovaly řemeslníkům specifická nařízení pro jejich řemeslo právě z důvodu své všeobecnosti. Nařízení upravující specifika řemesel byla (většinou) vydávána samotnými městy až do konce existence cechovnictví roku 1860. Generální artikule představovaly tedy normativní rámec, který byl posléze doplňován dle potřeby úřadů.

Řeznické artikule věnují svůj obsah převážně patřičnému obchodu s prodáváním masem. Jeho zpracování muselo podléhat hygienickým předpisům a bylo sledováno vybranými cechmistry a zástupcem magistrátu města Kroměříže. Podobně bylo sledováno samotné obchodování s masem a jeho kvalita. Rovněž byla nařízena i prodejní doba, se kterou souviselo zpracování různých druhů masných výrobků a především původ masa. Pokud se zjistila závada prodávaného masa, bylo maso většinou zničeno nebo odesláno do městského špitálu. Prodejní dobu stanovovaly i řády ševců a hrnčířů. Za zmínku stojí, že hrnčířské artikule obsahují jako jediné pevnou cenu prodáváných výrobků. V roce 1657 si mohl kupující od hrnčířského mistra zakoupit za tři krejčary jednu kopy hrubého ostrého náčiní. Pokud si chtěl koupit jednu kopy malého náčiní, zaplatil za ni čtyři denáry a v případě jedné kopy jednoduchých kachlů byla cena stanovena na šest krejcarů.⁷⁶ Řeznické artikule

---

⁷⁶ SOKAK, fond Cech hrnčířů Kroměříž B-c 6, inv. č. 2, *Artikule hrnčířského cechu*.

určovaly také ochranu domácích mistrů před prodejem masa od cizích prodejců. Shodně s tím se i ševcovské a hrnčířské artikule soustředily na kvalitu výrobků. Přesto je v nich patrný náležitý důraz na své specifické výrobky, které byly určeny na rozdíl od řezníků k trvalejšímu užitku. Tyto předměty byly chráněny nejen před cizí konkurencí, ale také musely odpovídat výrobnímu procesu a potřebné kvalitě. Na to odkazují body cechovních řádů vztahujících se k „fušérům“ a „štolířům“, kteří kazili dané řemeslo. Fušerství bylo přísně zapovězeno a mělo být okamžitě hlášeno patřičným úřadům (cech, magistrát města, vrchnost).

4. MEZIGENERAČNÍ SOCIÁLNÍ A GEOGRAFICKÁ MOBILITA

KROMĚŘÍŽSKÝCH ŘEMESLNÍKŮ V 18. A 19. STOLETÍ

Obsahem této kapitoly je primárně zkoumání mezigenerační sociální a geografické mobility kroměřížských řemeslníků cechu řeznického, ševcovského a hrnčířského v průběhu druhé poloviny 18. století a první poloviny 19. století (do roku 1860). Závěry historiografie o městské migraci shrnul Martin Nobl ve svém článku *Raně novověké městské migrace*, který nám poskytuje širokou základnu pro studium problematiky městské migrace.⁷⁷ Pro prostředí především střední Evropy nám dále poslouží základní přehledová studie *Evropa v pohybu*, kterou sepsal německý autor Klaus Jürgen Bade. V jeho práci se dozvídáme o migrační tradici a její struktuře na konci raného novověku a pro naši potřebu i o vývoji městského přistěhovalectví v „dlouhém 19. století“.⁷⁸ Další přehledovou publikací je vícekrát zmíněná *Uzavřená společnost a její nepřátelé* od Jaroslava Millera, která poskytuje částečné přehledové pokrytí problematiky (fenoménu) migrace v prostoru středovýchodní Evropy.⁷⁹ Nakonec budeme využívat i výsledky výzkumu řemeslné migrace v Olomouci Jakuba Hušky, které představil v jedné z kapitol své diplomové práce „*U konce s dechem*“?⁸⁰ Právě díky informacím z jeho studie můžeme porovnávat námi vybrané druhy migrace mezi královským městem Olomoucí a poddanskou Kroměříží.

---

⁷⁷ NODL, Martin: *Raně novověké městské migrace. Perspektivy, tendence a metodické podněty německého bádání 70. až 90 let*. Folia Historica Bohemica, 18, 1997, s. 289–304.

⁷⁸ BADE, Klaus Jürgen: *Evropa v pohybu. Evropské migrace dvou staletí*. Praha 2005, s. 13–77.

⁷⁹ MILLER, Jaroslav: *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500–1700)*. Praha 2006, s. 47–75 an.

⁸⁰ HUŠKA, Jakub: „*U konce s dechem*“? *Olomoucké řemeslné cechy v kontextu konstituování (proto)moderního státu 1700–1860*. Olomouc 2011 (nepublikovaná diplomová práce), s. 77–88.

Pod pojmem mezigenerační sociální mobilita se ukrývá charakteristická otázka této problematiky, zdali se mistrovské právo v (raně) novověkých českých dědilo z otce na syna (či zetě) nebo jsou-li v cechovních zápisech obsaženy informace k jednotlivým řemeslníkům, jejichž otcové patřili mezi cechovní mistry.⁸¹ Pokud ano, což dokládají i některá výše rozebraná nařízení cechovních artikulí ze 17. a 18. století, je naším zájmem zjistit míru této mezigenerační sociální mobility u kroměřížských řemeslníků. Mohlo se u kroměřížských cechů jednat o minimální praxi nebo byl tento druh mobility trvalým jevem? Případně u kterých cechů byl nejmarginalnější rozdíl v dědění řemesla? Dalším druhem mobility studované v této kapitole je mobilita geografická, což představuje sledování výchozích oblastí jednotlivých migrantů a motivy jejich migrace. V tomto případě se budeme soustředit na jednotlivé skupiny kroměřížských řemeslníků v souvislosti s místem, odkud do Kroměříže přišli. Podle výchozího místa či oblasti budeme geografickou migraci dělit do tří kategorií, a to na migraci regionální (město Kroměříže a oblast Moravy), vnitrostátní (jednotlivé země Koruny české) a zahraniční.

Jeden z charakteristických rysů období raného novověku je, vzhledem k životu ve městech, poměrně velká míra mobility obyvatelstva, která mohla být ovlivněna hospodářskou, kulturní, náboženskou nebo politickou situací v zemi. Migrace byla nejen v námi sledovaném období zcela běžnou praxí a dokonce i nezbytností pro správný demografický a hospodářský vývoj (raně novověkého) města. Městům bez migrace, tedy bez přílivu „cizinců“, hrozilo vymření. Mohl za to záporný přirozený přírůstek měst, za který mohla vysoká úmrtnost způsobená válkami, epidemiemi, špatnými hygienickými podmínkami a přírodními

---

⁸¹ HUŠKA, J.: *c. d.*, s. 77 an.

katastrofami.⁸² Tyto demografické pohromy postihly v průběhu 17. století takřka všechny oblasti zemí Koruny české. Období 17. století bylo oproti předchozímu „dlouhému 16. století“ rodištěm i kolbištěm náboženských a mocenských sporů, které vyústily v třicetiletý evropský konflikt. Jak již víme, Kroměříž byla zničena právě v průběhu této války, a to především v důsledku požáru roku 1643. Před rokem 1643 se ve městě nacházelo celkem 244 obydlených měšťanských domů.⁸³ Roku 1644 zde však stálo pouhých 69 těchto domů. Ačkoliv byly zbylé měšťanské domy obydleny, kvalita jejich funkce po požáru rapidně klesla.⁸⁴ Z hlediska populace Kroměříže, přišlo město o více než 2/3 svých obyvatel. Kroměříž byla téměř zničena a čekalo ji zmiňované znovuzrození.

Na obnově města se musela podílet migrace, kterou v tomto případě představovali především řemeslníci. V té době byla pochopitelně velká poptávka po kamenících, zednících a uměleckých řemeslnících, kteří dokázali vystavět novou Kroměříž. Po 14 letech od požáru a zničení města, tedy ve stejný rok, kdy byly potvrzeny cechovní artikule kroměřížských řemeslníků, bylo v Kroměříži již 157 domů s 1 100 obyvateli (dušemi). Pokud bychom chtěli porovnávat poddanské město Kroměříž s mnohem významnějším a větším královským městem Olomoucí a připustili bychom fakt, že se Olomouc nesetkala s tak zdrcujícím osudem jako Kroměříž, ačkoliv Olomouc hostila švédskou posádku až do poloviny 17. století,

---

⁸² MILLER, J.: *c. d.*, s. 47–48 an.

⁸³ V této kapitole budeme vycházet především z počtu domů ve městě Kroměříži, který odráží minimální počet kroměřížských měšťanů. Dostupná literatura nám bohužel neposkytuje dostatečnou základnu pro statistický přehled přijatých měšťanů v období raného novověku a 19. století.

⁸⁴ Peřinka, František Václav: *Vlastivěda moravská*. II. díl. *Kroměřížský okres*. 1. část (dále jen *Kroměřížský okres I*). Brno 1911 (reprint Brno 2010), s. 191.

zjistíme, že po válečných útrapách žilo v Olomouci pouze 1 675 lidí. Roku 1656 však stoupl počet obyvatel již na 2 500.⁸⁵

Nyní se na chvíli zaměříme na samotné měšťany, kteří tvořili privilegovanou část městského obyvatelstva. Žadatel o městské právo musel splňovat několik kritérií, například náboženské, jazykové a morální. Musel taktéž disponovat poměrně značným majetkem, protože podmínkou pro obdržení městského práva bylo vlastnictví měšťanského domu nebo provozování řemesla.⁸⁶ Vzhledem k tomuto faktu můžeme zmínit, že roku 1675 bylo v Kroměříži provozováno celkem 28 různých řemesel, které se podílely na hospodářském a sociálním životě města. Poněkud překvapujícím se jeví fakt, že roku 1675 v Kroměříži stálo dohromady 158 měšťanských domů, což představovalo o pouhý jeden dům více než roku 1657. Počet domů se tím pádem během 31 let (1644–1675) ustálil stejně jako počet výše zmíněných provozovaných řemesel.⁸⁷ Pokud bychom porovnávali takřka stejné časové období v královské Olomouci, zjistili bychom, že se zde procentuálně počet domů oproti Kroměříži rapidně zvedl. Roku 1653 byly v Olomouci odváděny poplatky z 254 domů a roku 1678 to již bylo z 393 domů (!). Zde je patrný markantní rozdíl mezi Olomoucí a Kroměříží. Tento rozdíl způsobený velikostí a významem královského města násobí ještě fakt, že Olomouc hrála významnou úlohu v moravském raně novověkém obchodu, zatímco Kroměříž byla „pouhým“ rezidenčním sídlem olomouckých biskupů.⁸⁸

O více než 100 let později se v Kroměříži situace příliš nezměnila. Roku 1790 v Kroměříži stálo 170 domů (s 3 170 obyvateli). Na přelomu 18. a 19. století se

---

⁸⁵ Peřinka, F. V.: *Kroměřížský okres I*, s. 191.

⁸⁶ HUŠKA, J.: *c. d.*, s. 77–79 an.

⁸⁷ PEŘINKA, F. V.: *Kroměřížský okres I*, s. 144.

⁸⁸ HUŠKA, J.: *c. d.*, s. 79–80 an.

zatím nesetkáme se skutečností, že by Kroměříž dosáhla původního počtu domů před osudným požárem. Zato v roce 1834 se setkáváme se 198 domy, ty však stály jen ve vnitřním městě. Po započtení židovské části města (Judenstadt) a především všech předměstí, dostaneme počet již 425 domů (s 5 267 obyvateli). Předměstí byla původně v Kroměříži dvě, a to v místech za Kovářskou bránou a v oblasti dnešních Sladoven. Ostatní předměstí jako Štěchovice (Stiechowitz), Novosady (Neustift/Nowosad), Oskol (Oskoll) a Bělidla (Bleich), které byla součástí pozdější Kroměříže, byla samostatnými osadami stojícími za hradbami města. Ty byly k městu připojeny až novým obecním řádem z roku 1849. Pro lepší představu a orientaci zmíníme také situaci z roku 1869. V Kroměříži stálo v té době celkem 744 domů a počet jejich obyvatel se zvedl na 9 418. Ačkoliv byly cechy již sedm let zrušeny, dokreslují tyto údaje postupný hospodářský, demografický a sociální vývoj (raně) novověké Kroměříže.⁸⁹

4.1. Mezigenerační sociální mobilita

Mezigenerační sociální mobilitu kroměřížských řemeslníků budeme sledovat u mistrů, tedy nejvyššího stupě cechovní hierarchie, cechu hrnčírů a ševců. Pouze u zápisů těchto dvou cechů se setkáváme se zjistitelnou mírou mezigenerační sociální mobility, tedy předáváním řemesla především z otce na syna. Z cechovních zápisů se však dozvídáme nejen o mistrech, ale i učnících, proto se nabízí i drobný exkurz do problematiky mistrovských synů na úrovni cechovních učňů u všech tří námi vybraných cechů. Ačkoliv u nich nemůžeme sledovat předávání mistrovského práva

---

⁸⁹ Tento fakt je nutno zdůraznit, neboť se v cechovních knihách setkáváme jak s městem Kroměříží, tak i s jednotlivými osadami. PEŘINKA, F. V.: *Kroměřížský okres I*, s. 144–147.

z otce na syna, protože před sebou měli (mistrovští) synové ještě dobu vyučení, tovaryšství s vandrovní cestou a nakonec mistrovskou zkoušku, můžeme v zápisech o učních sledovat četnost slova Meistersohn ve významu protekce (snížení poplatku za vstup). V tomto případě si můžeme klást otázku, jak často dávali mistři vyučit své syny stejnému řemeslu. Dá se očekávat zjištění, že počet učňů z rodiny mistra se odrazí v počtu přijatých mistrů, kteří taktéž pocházejí z rodiny mistra.

Z výzkumu se dozvídáme, že se hranice zmiňovaného úkazu pohybuje od 2,1% do 15,0%. Například ze všech 120 řeznických učňů, kteří byli přijati v letech 1782–1860, náleželo k mistrovským synům 18 z nich, což představuje nejvyšší zmíněnou procentuální hodnotu (15%). V jejich případě jim byl většinou snížen poplatek za přijetí do cechu. Celkový průměr činil 1,5 přijatých řeznických učňů za rok. Bohužel tento údaj nemůžeme porovnat se zápisy o řeznících, kteří v Kroměříži získali mistrovské právo. Počet řeznických mistrů byl ale pevně stanoven, neboť řeznictví jako jedno z potravinářských řemesel, které bylo úzce spjato s místním trhem, patřilo do policejních řemesel.⁹⁰

Ve srovnání s řeznickým cechem máme pro ševcovský a hrnčířský cech informace i o mistrech. Dáme přednost hrnčířům, jejichž cech byl podstatně menší než cech řeznický a ševcovský. Dokládá to Gregor Wolny ve svém díle *Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert* pro Přerovský kraj, ve kterém se nacházela také Kroměříž. V roce 1834 provozovalo v Kroměříži svou živnost celkem sedm hrnčířů (Töpfern). Oproti tomu bylo ve městě

---

⁹⁰ O problematice hospodářské politiky habsburské monarchie 18. a 19. století a o dělení živností na policejní a komerční se pojednává více v práci HUŠKA, J.: *c. d.*, s. 19–44 an.

11 řezníků (Fleischhauer) a 31 ševců (Schustern).⁹¹ Ačkoliv se pro učně hrnčířského řemesla zachovaly zápisy již z roku 1768, budeme pro četnost a ucelenost informací vycházet především z období 1803–1860. V tomto rozmezí byli přijati do učení z celkových 36 učňů tři synové (8,3%) hrnčířských mistrů. Se stejným počtem mistrovských synů (10,3%) se setkáváme i u vyučených učňů. Bylo jich ve stejném časovém období úspěšně propuštěno z učení jen 29. Je logické, že se z cechovních knih kroměřížských hrnčířů dozvídáme minimálně o třech mistrovských synech, kteří se stali v rozmezí let 1773–1858 mistry hrnčířského řemesla (viz graf č. 1). Tradice přenášení řemesla z otce na syna byla u kroměřížských hrnčířů sice v malém množství, ale byla konstantní.⁹² V hrnčířském cechu byla, jako i v jiných ceších, praxe, že tovaryš pojal za manželku mistrovskou vdovu nebo dceru. Dva z 23 hrnčířských mistrů (8,7%) získali mistrovské právo díky sňatku s vdovou po zesnulém mistrovi. Vzhledem k počtu hrnčířů z roku 1835 bylo průměrně za 85 let přijato každoročně 0,3 mistra, což svědčí o pragmatickém chování hrnčířských tovaryšů, kteří využili ovdovění žen řemeslníků, aby jako ostatní nemuseli na mistrovské právo čekat někdy i 10 let. To znamená, že zbylí mistři (79 %) nebyli ani synové zdejších mistrů ani si nevzali vdovu nebo dceru po mistrovi.

Nyní zaměřme naši pozornost na kroměřížské ševce na konci 18. a v první polovině 19. století. Budeme pro lepší přehlednost rozlišovat ševce městské (Kroměříž) a venkovské (předměstí, venkov). V časovém rozmezí let

---

⁹¹ WOLNY, Gregor: *Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert*. I. Band. *Prerauer Kreis* (dále jen *Prerauer Kreis*). Brünn 1835, s. 238–239.

⁹² Dokazuje to příklad osoby Antona Schüra z Kroměříže, který vstoupil do učení jako mistrovský syn roku 1820. Po vyučení čekal osm let, než v Kroměříži získal mistrovské právo. Hrnčířský mistr Anton Schür vyučil svého stejnojmenného syna (přijat 1852) hrnčířským řemeslem, tedy stejným řemeslem, jakým byl Anton Schür (starší) vyučen od svého otce. SOKAK, fond Cech hrnčířů Kroměříž B-c 6, inv. č. 9, *Kniha mistrů cechu hrnčířského*; Tamtéž: inv. č. 10, *Kniha tovaryšů cechu hrnčířského*.

1829–1860 bylo v učení celkem 202 učňů přijatých u měšťanských mistrů. Z nich patřilo do skupiny mistrovských synů, kteří pokračovali v řemeslu svého otce, pouze 11 (5,4%) ševců. Jedná se o poměrně krátké časové období, ve kterém nemůžeme sledovat přirozenou obměnu generací. Pro městské mistry máme v tomto ohledu výhodu. V širším časovém období 1790–1858 získalo mistrovské právo 66 ševcovských tovaryšů. Pouze čtyři (6,1%) z nich byli mistrovští synové a pokračovali ve vykonávání řemesla svého otce (viz graf č. 2). U těchto kroměřížských mistrovských synů se však nesetkáváme s praxí, že by mistrovské právo od otce zdědili. Oproti tomu získali v Kroměříži čtyři tovaryši své mistrovství sňatkem s dcerou nebo vdovou ševcovského mistra. Pro srovnání bylo v Olomouci ve stejném období přijato 112 mistrů, dvojnásobek počtu kroměřížských ševců, z nichž na rozdíl od Kroměříže dědilo mistrovské právo hned 29 (25,9%) a 23 dostalo mistrovství díky sňatku s mistrovskou vdovou nebo dcerou.⁹³

Výzkum venkovských ševců kroměřížského cechu je téměř totožný s městskými ševci. Během období 1829–1860 bylo do učení přijato 74 učňů. Pouze 55 se jich nakonec vyučilo ševcovskému řemeslu. Z nových tovaryšů pokračovalo jen pět (7,2%) v rodinné tradici. U venkovských mistrů byla řemeslná tradice ještě nižší než u ševců pracujících ve městě (viz graf č. 3). V řemeslu svého otce pokračoval pouze Johann Kribus (Krybus). Ten vstoupil do cechu původně jako učeň přijatý u měšťanského mistra roku 1845. O 15 let později získal od cechu mistrovské právo a své řemeslo vykonával jako venkovský mistr na předměstí Novosady. Také jen jeden z venkovských tovaryšů pojal za ženu v tomto případě mistrovskou dceru.⁹⁴

---

⁹³ HUŠKA, J.: *c. d.*, s. 87–88 an.

⁹⁴ SOKAK, fond Cech ševcovský v Kroměříži B-c 3, inv. č. 4, *Knihy přípovědí mistrů, tovaryšů a učňů.*

Celkově vzato byla mezigenerační mobilita všech zkoumaných kroměřížských řemeslníků velmi nízká. U řezníků pokračovalo v řemeslu svých otců celkem 15% učňů. U všech kroměřížských ševců to bylo jen 5% a u hrnčírů pouhých 3,7%. Můžeme proto tvrdit, že rodinné vazby vztahující se k vykonávání stejného řemesla byly v Kroměříži slabší než například v prostředí královského města. V potaz musíme vzít především významné postavení Olomouce, v níž cechy disponovaly větší mírou mezigenerační sociální mobility. Kroměříž nebyla pochopitelně natolik vyhledávaným řemeslným a obchodním centrem jako Olomouc.

4.2. Geografická mobilita

V této části studie se zaměříme na geografickou mobilitu kroměřížských řemeslníků, především na původní lokality migrace, ze kterých si můžeme vytvořit částečný obraz o toku migrace v prostředí (raně) novověké Moravy se zaměřením na město Kroměříž, které leží v jejím středu. Nejprve začneme u přijatých řeznických učňů (viz graf č. 4). Ti pocházeli v období let 1782–1860 především z oblasti Moravy v poměru 88,3%. Ze 120 přijatých učňů byla 1/3 chlapců (37,5%) přímo z Kroměříže nebo z jejího blízkého okolí (předměstí). Jak jsme již zmínili, řeznické řemeslo patřilo mezi policejní živnosti⁹⁵ a bylo omezeno v počtu masných krámů a mistrů, což ovlivňovalo i počet (domácích) učňů, kteří znalosti o řeznickém řemeslu získávali od svých mistrů. Z ostatních zemí Koruny české, především z Čech, bylo pět až sedm učňů. Ve stanovení přesného počtu nám brání uvedené názvy původních lokalit příchodu, neboť se v případě Ždánic (Zdanitz) a Dolan

---

⁹⁵ Mezi policejní řemesla patřilo i ševcovské i hrnčířské řemeslo. Ty však nebyly natolik náročné na provoz jako řeznictví (masný krám/lavice, jatka, pastva dobytka).

(Dolein) jedná na Moravě a v Čechách hned o několik míst se stejným názvem. Z tehdejšího zahraničí pocházel s jistotou pouze jeden učeň. Jednalo se o Friedricha Stebla, který do Kroměříže přišel buď z Liptovského Mikuláše (St. Nikolai) nebo z Velkého Grobu (Eisgrub) v tehdejších Uhrách. V tomto případě můžeme mluvit o výjimce, o které nemáme bohužel bližší informace (například důvod migrace). Dále se z cechovní knihy dovídáme o Aloisu Hartlovi, který pocházel z Hof, což mohlo představovat místo mimo české země (Bavorsko, Rakousko). Pravděpodobnější variantou se však zdá, že Alois Hartl přišel do Kroměříže roku 1821 z Dvorce (Hof) u Bruntálu.

U hrnčířského cechu nepocházel v rozmezí let 1803–1860 ani jeden učeň ze zahraničí nebo z ostatních zemí Koruny české (viz graf č. 5). Z 36 přijatých hrnčířských učňů pocházelo minimálně 33 (92,1%) učňů z oblasti Moravy a celých 25 (69,4%) přímo z Kroměříže a jejích předměstí. Poměry zjištěné u vyučených učňů hrnčířského cechu jsou pochopitelně velmi podobné. Všech 29 vyučených učňů pocházelo z Moravy a téměř 4/5 (79,3%) z nich pocházelo přímo z Kroměříže a blízkého okolí. Míra geografické migrace kroměřížských hrnčířů naznačuje, že v tomto období byli jejich učni úzce vázáni na prostředí Kroměříže a Moravy více než učni ostatních námi zkoumaných cechů. Výjimku tvoří jen venkovští ševcovští učni, kteří byli přijati a vyučeni v období 1829–1860. U nich se setkáváme s prakticky totožnou mírou 98,2–98,6% učňů pocházejících z Moravy. Pokud jde o domácí ševcovské učně z Kroměříže, těch bylo ve stejném časovém období 56,8–60,0%. Odlišnou míru geografické migrace poznáváme u mobility městských ševců (viz graf č. 6). Z celkových 203 vyučených učňů, kteří byli zapsáni v cechovní knize z období 1829–1860, byl alespoň jeden z nich původem z Čech (0,5%) a tři z rakouské části Slezska (1,5%).

Míra migrace kroměřížských učňů se bude logicky lišit s mírou migrace tovaryšů a mistrů. Mobilní rámec cechovních učňů byl značně omezený. Na rozdíl od dospělých a zkušených mistrů, kteří strávili část svého života na vandrovních cestách, a tovaryšů, které zkušenosti z cest teprve čekaly, byli učni silně vázáni na místo svého narození či původu, proto jejich geografická mobilita v zásadě nepřekračovala oblast zemí Koruny české a většina z nich pocházela přímo z Kroměříže a nejbližšího okolí.

Problematika cechovních tovaryšů byla rozebrána již v podkapitole věnované cechovním artikulím a tovaryšům. Nařízení, která byla součástí cechovních artikulí, kodifikovala základní pravidla pro potřebný vandr cechovních tovaryšů.⁹⁶ V průběhu 18. a 19. století došlo k důležitým změnám, které upravovaly postavení vandrovních tovaryšů ve společnosti. Například roku 1752 byli vandrovní tovaryši a řemeslníci vyňati ze zákazu cestování do zahraničí, aby mohli snadněji získávat zkušenosti. V tom byli tovaryši zvýhodněni mnohem více nežli například mladí šlechtici, kterým byly vyčítány státním aparátem kavalírské cesty („pro potěšení“) z důvodu prospěšnosti. Prospěšní měli být právě vandrovní tovaryši, kterým byly vydávány „kundšafy“, tedy speciální cestovní dokumenty, které platily v rámci „německých zemí“ rakouského soustátí. Od roku 1817 byli tovaryši vybaveni i vrchnostenskými pasy a nakonec od roku 1827 (s platností od 1829) i vandrovními knížkami, které představovaly cestovní, pracovní a legitimační dokumenty pro německé dědičné země.⁹⁷ Povinnost vandrovních cest pro tovaryše představovala velkou míru geografické migrace (v tomto případě migrace za prací). Každý (i kroměřížský) tovaryš musel podniknout vandrovní cestu, na které procestoval minimálně část

---

⁹⁶HUŠKA, J.: *c. d.*, s. 83.

⁹⁷STOKLÁSKOVÁ, Z.: *Státní zájem*, s. 99–112.

Moravy. Výše uvedené obecné poznatky o (vandrovnicích) tovaryších nemůžeme bohužel aplikovat z důvodu nedostatku pramenů na konkrétní příklady tovaryšů kroměřížských cechů.

Nyní se zaměříme z hlediska geografické mobility na nejrozmanitější skupinu v hierarchii cechovních korporací – mistry. Právě u mistrů cechu ševcovského a hrnčířského se setkáváme s nejpočetnější vnitrostátní a zahraniční migrací. Oproti řeznickému řemeslu převažují u kroměřížských ševců a hrnčířů volnější podmínky výroby a prodeje, a tedy i vazby na míru vzdálenosti původní lokality migrace. Z 23 hrnčířských mistrů, kteří v Kroměříži vykonávali svou živnost v letech 1773–1858 (viz graf č. 7), pocházeli jistě ze zemí Koruny české pouze dva mistři (8,7%).⁹⁸ Stejný počet, tedy dva mistři, přišel z území za hranicemi zemí Koruny české.⁹⁹ Zbytek, 17 (73,9%) kroměřížských hrnčířských mistrů, pocházel z regionu Moravy. Pokud se zaměříme na domácí mistry, zjistíme, že přímo z Kroměříže a jejích předměstí pocházela ze všech 23 mistrů 1/3 řemeslníků (30,4%). Nejsilnější zastoupení domácích mistrů vůči cizím bylo v obdobích 1781–1783 a 1829–1843.

Oproti hrnčířům se u kroměřížských ševců setkáváme s větší mírou migrace jejich mistrů. Z celkového počtu 66 městských mistrů, kteří své mistrovství získali

---

⁹⁸ První z nich, Johann Juna, přicestoval z blíže neznámého místa v Čechách a získal své mistrovství roku 1773. Druhým byl Andreas Fröml, který přišel z vesnice Mezina u Bruntálu (Messendorf nabe Freudenthal). Ta leží na historické hranici Moravy a Slezska (větší část). Andreas Fröml získal v Kroměříži mistrovské právo roku 1790. SOKAK, fond Cech hrnčířů Kroměříž B-c 6, inv. č. 9, *Knihy mistrů cechu hrnčířského*.

⁹⁹ Amsel Prunner (Brunner) začal svou živnost provozovat jako kroměřížský mistr roku 1780. Jako místo narození uvedl Strahlfeld (Strählfeld), což je v současné době německý klášter ležící ve městě Roding v Horní Falci. Důvod jeho migrace je pro nás bohužel neznámý. Druhým mužem, který přišel do rezidenčního města olomouckých arcibiskupů, byl Anton Wolnek. Ten do Kroměříže přicestoval z Opolí (Oppole), tedy vojvodského města v Horním Slezsku. V době, kdy byl u kroměřížského cechu hrnčířů zapsán jako mistr (1811), patřilo Opolí do pruské části Polska. Důvodem jeho migrace mohly být právě probíhající napoleonské války. Tamtéž.

v Kroměříži během let 1790–1858 (viz graf č. 8), patřilo mezi domácí mistry jen 21 řemeslníků (31,8%). S tímto poměrem domácích a cizích ševcovských mistrů se může Kroměříž rovnat i s královskou Olomoucí. Z ní pocházelo v období 1668–1859 celkem 29% domácích olomouckých mistrů. Ačkoliv údaje o olomouckých mistrech jsou z mnohem širšího časového období, přijímal olomoucký cech ševců průměrně 1,4 mistra za rok. Kroměřížský cech v tomto případě přijímal přesně jednoho mistra za každý rok. Průměrově se tedy poddanská Kroměříž může srovnávat s královskou Olomoucí, i když patřičný vliv a význam patřil samozřejmě Olomouci. To procentuálně dokazuje i migrace olomouckých ševců, z nichž 27% pocházelo z regionu mimo země Koruny české.¹⁰⁰ Do Kroměříže přišlo ze zahraničních oblastí na konci 18. a v 19. století jen sedm mistrů (10,1%). Tuto zahraniční migraci tvoří čtyři mistři (6,1%), kteří přišli z pruského Slezska, a stejný počet mistrů z Uherského království. Nejsilnější období zahraniční migrace pro kroměřížský cech ševců bylo v letech 1790–1814. Po tomto časovém úseku se zvýšila řemeslnická migrace z Čech na 13,6% a především ze samotného regionu Moravy na 65,2%.

Oproti městským mistrům byla migrace jejich kolegů, kteří své řemeslo provozovali na venkově, poměrně jednotvárná. U venkovských mistrů se nesetkáme s případem, že by se zahraniční švec živil na moravském venkově v blízkosti Kroměříže (viz graf č. 9). V období let 1804–1859 je doložen z celkových 48 mistrů venkovské větve kroměřížských ševců pouze jeden mistr (2,1%), který pocházel z Čech.¹⁰¹ Zbytek doložených mistrů pocházel v poměru 62,5% z Moravy, přičemž

---

¹⁰⁰ HUŠKA, J.: *c. d.*, s. 84 an.

¹⁰¹ Byl jím Franz Wranný, který získal své mistrovství jako venkovský mistr na předměstí Oskol roku 1815. SOKAK, fond Cech ševcovský v Kroměříži B-c 3, inv. č. 4, *Knihy přípovědí mistrů, tovaryšů a učňů*.

přímo z Kroměříže a jejích předměstí pocházela 1/3 řemeslníků. Ačkoliv se dané procentuální vyjádření zdá být poměrně malé k celkovým 100%, je nutné zmínit, že u 35,1% venkovských mistrů nešlo zjistit původní lokalitu jejich narození či původu, což poměrně zásadním způsobem zkresluje závěrečné procentuální hodnoty.

Nejsme sto říci, jaké konkrétní příčiny a důsledky měla mezigenerační sociální a geografická migrace kroměřížských řemeslníků na konci 18. a v první polovině 19. století. Míru a vývoj geografické migrace ovlivňovalo několik faktorů. V prvé řadě to byly bezesporu válečné konflikty (napoleonské války), které ovlivnily především první desetiletí 19. století. Mezi další faktory, které přímo ovlivnily hospodářský a sociální život města, patří četné požáry, které ve městě Kroměříži vypukly v rozmezí let 1761–1851 hned osmkrát, a epidemie cholery v letech 1830, 1831, 1836 a 1849. V neposlední řadě ovlivnily mobilitu kroměřížských řemeslníků také nařízení a řády stanovené přímo cechy, magistrátem města a celým státním aparátem habsburské monarchie.

5. PODDANSKÁ MĚSTA OLOMOUCKÝCH (ARCI)BISKUPŮ A JEJICH

ŘEMESLNÉ CECHY V 17. – 19. STOLETÍ

Zájmem poslední kapitoly této studie je poskytnout srovnání cechů a řemesel čtyř poddanských měst olomouckých biskupů v období 17. – 19. století. Výchozím městem bude pochopitelně Kroměříž, kterou budeme srovnávat v počtu cechů (řemesel) a městských trhů s dalšími třemi biskupskými městy, a to Mohelnicí, Moravskou Ostravou a Příborem. Volba právě těchto měst byla ovlivněna výsledky studie Václava Mojžíška, který, jak již víme, zpracoval dochované cechovní artikule poddanských měst olomouckých biskupů.¹⁰² Ve srovnání uvádí, že se počet artikulí dochoval v největší míře právě pro námi vybraná města. Abychom získali větší přehled o vývoji řemeslné (cechovní) výroby v prostředí raně novověké Moravy, užijeme studii Jaroslava Marka, který ve svém článku *Řemeslná výroba v moravských městech v 16. století* publikoval poznatky o stavu moravský řemesel.¹⁰³ Z řady *Vlastivěda moravská* a mnohem mladší *Historie a současnost podnikání* jednotlivých měst se dozvíme o jejich charakteru a počtu cechů. Pro srovnání řemesel v moravských městech a městečkách v 17. století nám poskytne údaje František Matějka ve svém článku *Řemesla v moravských městečkách a městech za třicetileté války a po ní*, který vycházel z údajů získaných druhou lánovou vizitací.¹⁰⁴

---

¹⁰² MOJŽÍŠEK, V.: *c. d.*, s. 71–77 an.

¹⁰³ Jaroslav Marek se ve svém článku věnuje 16. století. Na příkladu čtyř největších královských měst na Moravě (Olomouc, Brno, Jihlava a Znojmo) doplňuje názory Josefa Janáčka, které jsou publikovány v jeho monografii *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Marek ve svém článku Janáčkovi v mnohém oponuje, neboť ten se ve své studii zaměřil pouze na česká královská a poddanská města a prostředí Moravy nevzal v potaz. MAREK, Jaroslav: *Řemeslná výroba v moravských městech v 16. století*. In: Sborník Matice moravské, 81, 1962, s. 124–154.

¹⁰⁴ Bohužel se ve vypracovaných tabulkách, které jsou nosnou součástí jeho studie, neobjevuje ani jedno z námi vybraných měst. Autor se zaměřuje především na stav řemesel v moravských městečkách a jen některých městech. Proto budeme brát obsažené údaje z ostatních lokalit jen jako

Právě o druhou polovinu 17. století se budeme nejvíce opírat. Pro pozdější období je nosný článek *První statistika moravských řemesel z let 1732–33* od Jiřího Radimského, který využil řemeslný sumář guberniálního archivu pro získání počtu mistrů jednotlivých řemesel v moravských městech první poloviny 18. století.¹⁰⁵ Pro srovnání řemesel a trhů ve vybraných městech v první polovině 19. století použijeme výše zmíněné dílo Gregora Wolného.¹⁰⁶ Jako poslední využijeme pro zjištění počtu cechů v jednotlivých městech fond Obchodní a živnostenské komory Olomouc, který obsahuje údaje k roku 1851, jímž tuto kapitolu završíme.¹⁰⁷

Na následujících stranách nebudeme zkoumat obecný stav řemeslné výroby v moravských městech v období (raného) novověku, ale zaměříme se na srovnání počtu cechů (a řemeslníků¹⁰⁸), o kterých máme v městech Kroměříž, Mohelnice, Moravská Ostrava a Příbor doložené zprávy. Na základě tohoto srovnání můžeme vydedukovat typičnost nebo atypičnost Kroměříže v porovnání s ostatními (severomoravskými) poddanskými městy olomouckých (arci)biskupů. I když se z pouhého počtu řemeslníků v ceších a výčtu městských trhů nedá vyvodit zcela

---

sekundární informace, které slouží k doplnění přehledu řemesel v moravských městech a městečcích ve druhé polovině 17. století. MATĚJEK, František: *Řemesla v moravských městečkách a městech za třicetileté války a po ní*. Časopis Matice moravské, 109, 1990, č. 2, s. 255–274.

¹⁰⁵ RADIMSKÝ, Jiří: *První statistika moravských řemesel z let 1732–33*. In: Sborník Matice moravské, 80, 1961, s. 238–247.

¹⁰⁶ WOLNY, Gregor: *Prerauer Kreis*; Týž: *Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert*. V. Band. *Prerauer Kreis* (dále jen *Olmützer Kreis*). Brünn 1839.

¹⁰⁷ Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc (dále jen ZAO, pobočka Olomouc), fond Obchodní a živnostenská komora Olomouc, IX cechy, kart. 244, inv. č. 1969, *Výkazy okresních hejtmánství o počtu a druzích cechů*.

¹⁰⁸ Ve statistikách budeme porovnávat pouze řemeslníky, kteří provozovali „Gewerbe“ ve významu řemesla, které vyrábí určitý druh produktů. Proto zcela vynecháme obchodníky, hokynáře, apatykáře a jiné.

zásadní míra významu a ekonomické role jednotlivých měst, můžeme nastínit vývoj cechovních korporací a částečný stav řemeslné výroby v námi vybraných městech.

Nejprve začneme na Moravě zničené důsledky třicetileté války. Téměř každé město si zažilo válečné útrapy, které v případě Kroměříže měly za důsledek naprostou devastaci a zničení. Podobným osudem si prošla i Mohelnice a Příbor. I zde si dobývání vybralo svou daň v počtu mrtvých a ke zlepšení situace nepomohly ani četné požáry. Oproti tomu se Moravská Ostrava dokázala po obsazení Polské Ostravy švédskými vojsky vyplatit.¹⁰⁹ Jak již víme, všechna tato města byla poddanskými městy olomouckých biskupů. V biskupově zájmu bylo obnovit jejich předválečný stav a vypořádat se s následky třicetileté války. Začal tedy prostřednictvím svého administrátora Eliáše Františka Castelleho obnovovat a ustanovovat řemeslné cechy ve svých městech. Z kapitoly o kroměřížských artikulích jsme obeznámeni, že se kroměřížské cechy (artikule) staly vzorem pro ostatní cechy biskupských měst, což patří k jednomu z největších významů kroměřížských cechů. V průběhu druhé poloviny 17. století bylo pro kroměřížské cechy vystaveno celkem 14 artikulí, které se dochovaly do dnešních dnů. Pro námi sledované cechy v ostatních poddanských městech se dochovalo v opisech 13 (Mohelnice), 12 (Příbor) a 11 (Moravská Ostrava) artikulí.¹¹⁰

Pro lepší přehlednost nyní využijeme tabulku, abychom nastínili stav počtu řemeslných cechů v Kroměříži, Mohelnici, Moravské Ostravě a Příboru od 16. do 19. století. Bohužel jsme omezeni rozsahem dostupných pramenů, které dokládají existenci cechů především v 17. století právě na základě opisů artikulí

---

¹⁰⁹ DLOUHÝ, Jaromír – PRZYBYLOVÁ, Blažena – ŠERKA, Josef: *Historie a současnost na Ostravsku*. Žehušice 2001, s. 18–19.

¹¹⁰ MOJŽÍŠEK, V.: *c. d.*, s. 74 an.

(viz období 1657–1700). V případě města Mohelnice v 16. – 18. století vycházíme pouze ze studie Václava Mojžíška, neboť mohelnické cechy nejsou dosud zpracovány na úrovni ostatních měst.

Název města	do 1600	1657–1700	1701–1800	1851
Kroměříž	9	17	17	22
Mohelnice	-	11	-	16
Mor. Ostrava	6	8	11	10
Příbor	5	10	13	13

Tabulka č. 1: Počet cechů v poddanských městech olomouckých (arci)biskupů.¹¹¹

Jak můžeme vyčíst z údajů v tabulce č. 1, měla Kroměříž po celé sledované období největší počet cechů. Nic na tom nezměnila ani třicetiletá válka, po jejímž ukončení stoupl počet cechů i v ostatních městech. Napomohlo k tomu obnovování kroměřížských cechů, které se (díky péči administrátora) staly hlavními cechy pro všechna poddanská biskupská města. Poměrně vysoký počet kroměřížských cechů potvrzoval (řemeslný) charakter Kroměříže jako rezidenčního sídla olomouckých (arci)biskupů.

¹¹¹ Údaje v tabulce náležící Kroměříži pochází z díla PEŘINKA, F. V.: *Kroměřížský okres I*, s. 252–256. Pro údaje k Moravské Ostravě byla užitá práce ADAMUS, Alois: *Dějiny města Ostravy v přehledu až do r. 1860*. Moravská Ostrava 1927, s. 50–52; DLOUHÝ, J. – PRZYBYLOVÁ, B. – ŠERKA, J.: *c. d.*, s. 55–63 an. Pro město Příbor jsme využili údaje z práce Pokorný, Ferdinand: *Vlastivěda moravská*. II. díl. *Příborský okres*. Brno 1917, s. 35 – 44; CHOBOT, Karel – BALETKA, Tomáš – CHOBOTOVÁ, Lenka: *Historie a současnost na Novojičínsku*. Žehušice 2008, s. 64–69. Pro závěrečný rok 1851 byly užity již zmiňované soupisy počtu cechů v jednotlivých okresních hejtmanství opatřené Obchodní a živnostenskou komorou Olomouc. ZAO, pobočka Olomouc, fond Obchodní a živnostenská komora Olomouc, IX cechy, kart. 244, inv. č. 1969, *Výkazy okresních hejtmanství o počtu a druzích cechů*.

Pokud se jedná o konkrétní srovnání stavu řemesel před a po třicetileté válce, můžeme tvrdit, že se například soukenictví v Příboru udrželo konstantně i po dobu samotného konfliktu a toto město se tak stalo jedním z typických soukenických středisek na Moravě. Například v poválečných letech měl Příbor dle lánové vizitace (1669–1679) celkem 65 soukeníků. Tento počet se během půl století zdvojnásobil a potvrdil tendence města se specializací na soukenické řemeslo. Oproti tomu se v poválečné Kroměříži rozvinula řemesla pracující jen pro vnitřní trh (spotřebu), jako například potravinářská, oděvnická a obuvnická.¹¹²

V první polovině 18. století se setkáváme dle studie Jiřího Radimského s faktem, že Kroměříž měla nejméně mistrů ze všech vybraných měst. Podle soupisu mistrů jednotlivých řemesel bylo v Kroměříži k roku 1732–1733 napočítáno celkem 67 mistrů působících ve více než devíti různých řemeslech.¹¹³ O pouhých 10 mistrů více měla v tehdejší době Moravská Ostrava, která se dle statistik řemesel podobala Kroměříži nejvíce. Mohelnice měla oproti tomu celkem 101 mistrů a Příbor dokonce 168. Z publikovaných tabulek Radimského můžeme vyčíst převažující řemesla v jednotlivých městech. Například Příbor byl již typicky zaměřen na soukenictví s nejvyšším počtem 136 soukenických mistrů.¹¹⁴ Mohelnice měla zase prvenství v plátenictví se svými 47 mistry.¹¹⁵ Pokud se zaměříme na město Kroměříž, zjistíme,

---

¹¹²MATĚJEK, F.: *c. d.*, s. 260–266 an.

¹¹³ Pro ilustraci bylo v královské Olomouci napočítáno ve stejné době celkem 2 506 mistrů v 18 různých řemeslech. Musíme se si dát však pozor na skutečnost, že Radimský ve své statistice uvádí nanejvýš 10 řemesel, což rozhodně neodpovídalo reálnému počtu všech řemesel a tím pádem i řemeslníků. RADIMSKÝ, J.: *c. d.*, s. 239–240 an.

¹¹⁴ V roce 1728, tedy o pouhých pět let později, pracovalo na 98 stavech dokonce 178 soukenických mistrů. CHOBOT, K. – BALETKA, T. – CHOBOTOVÁ, L.: *c. d.*, s. 64–65 an.

¹¹⁵ Například v druhé polovině 17. století měla Mohelnice 25 tkalcovských mistrů a během půl století (podobně jako u soukeníků v Příboru) se jejich počet téměř zdvojnásobil. RADIMSKÝ, J.: *c. d.*, s. 244 an.

že v něm působilo k roku 1732–1733 z celkového počtu kroměřížských řemeslníků nejvíce krejčí, a to v počtu 17 mistrů. Přesto Kroměříž neměla nejvíce krejčovských mistrů. Ze všech námi zkoumaných měst měla nejvíce (20) krejčí Moravská Ostrava. V porovnání s Příborem měla Kroměříž jen osm soukeníků a s Mohelnicí jen 14 pláteníků. Celkové možnosti využití těchto údajů jsou však poměrně omezené, protože Radimský neuvádí ve svém přehledu například mistry hrnčířského nebo ševcovského cechu.¹¹⁶ Z počtu mistrů v jednotlivých městech nemůžeme s přesností určit kvalitu vykonávaného řemesla nebo vliv jednotlivých řemesel a cechů na život města, přesto jsme určili alespoň hlavní řemeslný charakter měst a zjistili jsme, že Kroměříž byla po kvantitativní stránce (počtu mistrů) nejslabším městem naší skupiny.

Nyní se zaměříme na Kroměříž a srovnávaná města v posledním zkoumaném období – první polovině 19. století. Z díla Gregora Wolného můžeme pro naši potřebu vycházet i z počtu domů, obyvatel města, mistrů jednotlivých řemesel a množství trhů, které mohou být jedním z ukazatelů ekonomického významu všech zkoumaných měst. Ve třicátých letech 19. století byla Kroměříž nejlidnatějším městem naší skupiny, musíme však brát v potaz, že všech uvedených 5 267 obyvatel žilo ve 425 domech včetně předměstí.¹¹⁷ Bylo zde provozováno celkem 65 různých řemesel, která vykonávalo celkem 346 mistrů. Z těchto údajů se dá zjistit, že podíl řemeslných mistrů ve městě byl 6,6% všech obyvatel. Pochopitelně je tento údaj pouze přehledový, můžeme z něj však vyvodit závěr, že Kroměříž měla (pravděpodobně díky své velikosti) nejmenší počet mistrů na celkový součet

---

¹¹⁶ RADIMSKÝ, J.: *c. d.*, s. 238–247 an.

¹¹⁷ Gregor Wolný bohužel neuvádí počet obyvatel ve vnitřním městě, uvádí pouze počet domů, kterých bylo k roku 1834 celkem 193. Musíme vycházet z celkových údajů Wolného, neboť právě ty korespondují s počty mistrů a řemeslníků. WOLNY, G.: *Prerauer Kreis*, s. 232.

obyvatel. V ostatních městech byl totiž podíl mistrů k obyvatelstvu následovný: v Mohelnici bylo 340 mistrů (8,7%) na 3 887 obyvatel,¹¹⁸ v Moravské Ostravě 205 mistrů (11,7%) na 1 752 obyvatel¹¹⁹ a v Příboru celkem 446 mistrů (9,4%) na 4 760 obyvatel.¹²⁰

Pokud bychom chtěli porovnávat počet samostatných řemesel ve městech, dostaneme logicky nejmenší počet v Moravské Ostravě, která měla pouhých 25 řemesel. Z řemesel převažovalo v počtu 72 mistrů především soukenictví a v počtu 24 mistrů tkalcovství, což ukazuje na typickou textilní orientaci severomoravských měst (raného) novověku. V počtu vykonávaných řemesel měla prvenství naopak Kroměříž s výše zmíněnými 65 řemesly. Následovala ji Mohelnice, v níž bylo vykonáváno celkem 54 řemesel. Město Mohelnice si zachovalo textilní ráz až do 19. století. Již dříve jsme zmínili, že Mohelnice byla typická tkalcovstvím, dokládá to taktéž nejvyšší počet řemeslníků, kteří tvořili s počtem 64 mistrů největší tkalcovský cech. Oproti všem zmíněným městům bylo v Příboru vykonáváno vzhledem k počtu obyvatel jen 36 řemesel, ale zcela jasnou převahu zde mělo typické soukenictví. V tomto textilním řemesle pracovalo dohromady 356 soukeníků.

Abychom podrobněji nahlédli na některé konkrétní cechy, srovnáme nyní počty mistrů řeznického, ševcovského a hrnčírského řemesla v jednotlivých městech. Pro lepší přehlednost využijeme tabulka č. 2 vycházející z údajů (třicátá léta 19. století) od Gregora Wolného.

---

¹¹⁸ WOLNY, G.: *Olmützer Kreis*, s. 598

¹¹⁹ Týž: *Prerauer Kreis*, s. 182–183.

¹²⁰ Tamtéž, s. 171.

Název města	Řezníci	Ševci	Hrnčíři	Počet řemesel
Kroměříž	11 (+2) ¹²¹	31	7	65
Mohelnice	19	35	4	54
Mor. Ostrava	16	22	4	25
Příbor	20	-	6	36

Tabulka č. 2: Počet mistrů jednotlivých řemesel v poddanských městech olomouckých (arci)biskupů.¹²²

Například Moravská Ostrava si uchovala od 16. století stabilní počet masných lavic (krámů) a tím pádem i počet řeznických mistrů ve městě.¹²³ Oproti tomu v Kroměříži klesl během 200 let počet řezníků z celkových 15 mistrů na pouhých 13. Kroměříž měla v porovnání s ostatními městy nejvyšší počet hrnčírských mistrů a hned po Mohelnici i ševcovských, kteří v té době tvořili svým počtem jeden z nejsilnějších kroměřížských cechů. Více bylo v Kroměříži jen soukeníků (50 mistrů) a tkalců (30 mistrů).

Na závěr zmíníme poslední oblast (městské ekonomiky), která vykazuje míru významu (raně) novověkých měst. Jsou jí městské trhy, tedy neodmyslitelná součást hospodářského života města a jeho obyvatel. Pokud vynecháme samozřejmé týdenní

¹²¹ K počtu mistrů řeznického řemesla jsou v závorce uvedeni dva mistři uzenáři (Fleischselchern) vykonávající specializaci v řemesle. WOLNY, G.: *Prerauer Kreis*, s. 238.

¹²² Pro město Kroměříž jsou užity výše uvedené informace z Tamtéž, s. 238–239. Údaje k Mohelnici pochází z Týž: *Olmützer Kreis*, s. 599–600. Pro Moravskou Ostravu jsou použity údaje z Týž: *Prerauer Kreis*, s. 183–184. K Příboru jsme využili informace z Tamtéž, s. 174–175. Údaje použité k následujícímu odstavci o městských trzích pochází taktéž z výše uvedených zdrojů.

¹²³ ADAMUS, A.: *c. d.*, s. 50 an.

trhy, zjistíme, že každé město kromě Mohelnice mělo koňské i dobytčí trhy v těchto počtech: jeden (Moravská Ostrava), dva (Kroměříž) a čtyři (Příbor). V případě Kroměříže a Moravské Ostravy mělo město právo konat i jiné specializované (sezónní) trhy, jako například trhy lnu, příze a vlny. Oproti tomu mělo město Příbor trhy jen se zmíněnou vlnou, což ale vysvětluje jeho silnou orientaci na soukenictví. Nakonec přicházejí na řadu nejvýznamnější trhy – trhy výroční (Jahrmärkte). Dle počtu těchto výročních trhů můžeme nastínit postavení jednotlivých měst v ekonomické sféře a poukázat na míru jejich prestiže. Toto prvenství u námi zkoumaných měst náleží Kroměříži, která každoročně pořádala celkem šest výročních trhů. O jeden výroční trh méně měla Moravská Ostrava a ve městech Mohelnice a Příbor se výroční trhy konaly čtyřikrát do roka. Ani v jednom poddanském městě olomouckých arcibiskupů se nesetkáme s rapidním propadem v počtu pořádaných výročních trhů. Rozdíly mezi městy jsou dány spíše jejich geografickým umístěním a ekonomickou úlohou v regionu.

ZÁVĚR

Pokusit se zmapovat dějiny všech kroměřížských cechů v průběhu raného novověku a 19. století by bylo pro tuto práci příliš smělým záměrem. Hlavním cílem bylo ukázat na příkladu řeznického, ševcovského a hrnčířského cechu především sociální a hospodářský život v (raně) novověké Kroměříži. Té se dostalo značného postavení díky skutečnosti, že již ve středověku byla sídlem manské soustavy a později rezidenčním městem olomouckých (arci)biskupů. Celý složitý vnitřní aparát města včetně jeho cechů se po dlouhý čas řídil potřebami biskupského dvora.

Největší přínos této práce spatřuji především v kontinuitě časového rozmezí 17. – 19. století (s exkurzem do 16. století), na kterém jsou kroměřížské cechy prezentovány. Jednotlivé kapitoly nám poskytly kontinuitu dějin cechů. Dané kapitoly obsahují nejenom základní seznámení s problematikou cechů, ale zejména práci s jednotlivými prameny – artikuly kroměřížských cechovních řádů, které poskytují pevnou informační základnu pro (moravské) cechovníctví v druhé polovině 17. století. Pro srovnání období po třicetileté válce a doby pevně se formujícího státního aparátu habsburské monarchie, jsme využili nové generální cechovní artikule, které nám vykreslily částečné změny v hospodářské politice státu, jehož součástí byli i země Koruny české. Domnívám se, že srovnání starších artikulí s novými („státními“) řády poskytuje základnu pro jednu z cest dalšího výzkumu. V jednotlivých bodech cechovních artikulí jsme nenastínili pouze proces centralizace (a rekatolizace) země, nýbrž jsme rozebrali jednotlivé stupně hierarchie cechu (učed, tovaryš, mistr) s jejich konkrétní charakteristikou a specifikací. Díky tomu jsme si udělali poměrně přesný obrázek o životě uvnitř cechů. Nesmíme však zapomínat na roli dochovaných pramenů. Ne všechna pravidla a nařízení byla kodifikována, proto

musíme brát v potaz, že tento výzkum poskytl jen zlomek obrazu celého života cechu.

Díky dochovaným cechovním knihám jsme se mohli přesunout z první poloviny 18. století až na přelom 18. a 19. století, abychom sledovali jeden z fenoménů urbánních dějin, a to mobilitu. U kroměřížských řemeslníků jsme ji mohli sledovat až do konce epochy řemeslných cechů. Na základě zápisů o příbuzenství mezi jednotlivými řemeslníky jsme studovali mezigenerační sociální mobilitu. Zjistili jsme, že v Kroměříži panovala tradice předávání řemesla a mistrovství z otce na syna v naprosto minimální míře, ačkoliv jsme výzkum postavili pouze na údajích tří cechů. Pro tuto potřebu jsme srovnávali mobilitu kroměřížských a olomouckých řemeslníků. Dále jsme zjistili migrační tok kroměřížských řemeslníků, který nebyl příliš významný a jen málo cizích (zahraničních) vandrovních tovaryšů a mistrů se usadilo v hradbách rezidenčního města olomouckých arcibiskupů. Význam Kroměříže jako centra obchodu a řemesel se v této době nemohl srovnávat například s královskou Olomoucí, která byla jedním z největších raně novověkých center řemeslnického života na Moravě.

Právě pro srovnání (raně) novověké Kroměříže s jinými poddanskými městy jsme využili prostor poslední tematické kapitoly této práce. Ta měla v souhrnu za úkol krátký exkurz do moravských řemesel a cechů v širokém časovém rozmezí 17. až 19. století. Cílem nebylo dokonalé zmapování stavu cechů na příkladu jejich mistrů ve vybraných městech, ale jen orientační náhled, který ukázal (raně) novověkou Kroměříž a její cechy v širších souvislostech a přehledu v porovnání s ostatními vybranými poddanskými městy olomouckých (arci)biskupů v průběhu téměř čtyř století. Dokázali jsme, že například v počtu cechů měla Kroměříž

prvenství jak před třicetiletou válkou, tak i po ní. Tato skutečnost svědčí o tom, že se hospodářství města orientovalo na domácí trh, který odpovídal potřebám rezidenčního sídla olomouckých (arci)biskupů. Oproti tomu se severomoravská města orientovala převážně na textilní řemesla a následný obchod. Další prvenství, ne však tak razantní, měla Kroměříž v počtu výročních trhů, což dokresluje postavení a význam Kroměříže.

Na závěr bych chtěl nastínit další možnosti studia problematiky cechů (raně) novověké Kroměříže. I když existují přehledové publikace týkající se (kroměřížských) cechů, domnívám se, že s úmrtím tvůrce kroměřížských dějin Františka Václava Peřinky zemřely i podrobné dějiny kroměřížských cechů. Peřinka své plánované dílo k dějinám Kroměříže v 18. a 19. století bohužel nedokončil a zanechal po sobě trhlinu, která se dá zacelit právě (sociologickým, hospodářským a správním) výzkumem kroměřížských cechů v 18. a 19. století. Někdo by mohl namítnout, že v současné době je výzkum regionálních dějin v tak malém měřítku nepodstatný. Pokud by tomu mělo tak být, v což nevěřím, měl by se výzkum kroměřížských cechů a řemesel soustředit na srovnání postavení a významu v rámci Moravy a ostatních zemí Koruny české.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny

Tištěné prameny:

- WOLNY, GREGOR: *Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert*. I. Band. *Prerauer Kreis*. Brünn 1835.
- Týž: *Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert*. V. Band. *Olmützer Kreis*. Brünn 1839.

Archivní prameny

Muzeum Kroměřížska:

- *Generální cechovní artikulové pro cechovní pořádky královských dědičných zemí Českých* inv. č. V00001.
- *Artikule řeznického cechu* inv. č. V00022.

Státní okresní archiv Kroměříž:

- fond Archiv města Kroměříže B-a 1, inv. č. 963, *Kniha řezníků*.
- fond Archiv města Kroměříže B-a 1, inv. č. 965, *Kniha ševců*.
- fond Cech hrnčírů Kroměříž B-c 6, inv. č. 2, *Artikule hrnčírského cechu*.

- fond Cech hrnčírů Kroměříž B-c 6, inv. č. 9, *Kniha mistrů cechu hrnčírského.*
- fond Cech hrnčírů Kroměříž B-c 6, inv. č. 10 *Kniha tovaryšů cechu hrnčírského.*
- fond Cech řeznický v Kroměříži B-c 5, inv. č. 1, *Artikule řeznického cechu.*
- fond Cech řeznický v Kroměříži B-c 5, inv. č. 3, *Kniha přípovědí mistrů, tovaryšů a učňů.*
- fond Cech řeznický v Kroměříži B-c 5, inv. č. 5, *Tovaryšský list J. Zelinky.*
- fond Cech ševcovský v Kroměříži B-c 3, inv. č. 1, *Artikule ševcovského cechu.*
- fond Cech ševcovský v Kroměříži B-c 3, inv. č. 3, *Kniha přípovědí mistrů, tovaryšů a učňů.*
- fond Cech ševcovský v Kroměříži B-c 3, inv. č. 4, *Kniha přípovědí mistrů, tovaryšů a učňů.*

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc:

- fond Obchodní a živnostenská komora Olomouc, IX cechy, kart. 244, inv. č. 1969, *Výkazy okresních hejtmanství o počtu a druzích cechů.*

Elektronické zdroje:

- Databáze urbánní historiografie do roku 1880 (Morava): *O příčině dobití a skažení města Kromerize od Lydu Švédského w roku 1643.*
In: <http://www.urbanhistoriography.cz/sites/default/files/Zprava%20o%20do%20byti%20a%20zkazeni%20mesta%20Kromerize.pdf> [cit. 12. února 2013].

Použitá a prostudovaná literatura

- ADAMUS, Alois: *Dějiny města Ostravy v přehledu až do r. 1860*. Moravská Ostrava 1927.
- BADE, Klaus Jürgen: *Evropa v pohybu. Evropská migrace dvou staletí*. Praha 2005.
- BARTOŠÍKOVÁ, Jarmila – OLŠINA, Miroslav – ZEZULOVÁ, Jitka: *Historie a současnost podnikání na Kroměřížsku a Holešovsku*. Žehušice 2010.
- BĚLINA, Pavel: *Česká města v 18. století a osvícenské reformy*. Praha 1985.
- ČERMÁK, Miroslav: *Historie a současnost podnikání na Olomoucku*. Žehušice 2004.
- DLOUHÝ, Jaromír – PRZYBYLOVÁ, Blažena – ŠERKA, Josef: *Historie a současnost na Ostravsku*. Žehušice 2001.
- EHMER, Josef: *Zünfte in Österreich in der frühen Neuzeit*. In: HAUPT, Heinz-Gerhard (Hg.): *Das Ende der Zünfte. Ein europäischer Vergleich*. Göttinger 2002, s. 87–126.
- FARR, James Richard: *Artisans in Europe 1300–1914*. Cambridge 2000.
- FIALOVÁ, Anežka: *Bibliografie okresu Kroměříž*. Kroměříž 1984.
- Táž: *Bibliografie okresu Kroměříž. Literatura z let 1981–2005*. Zlín 2006.
- HAUPT, Heinz-Gerhard: *Neue Wege zur Geschichte der Zünfte in Europa*. In: Týž (Hg.): *Das Ende der Zünfte. Ein europäischer Vergleich*. Göttinger 2002, s. 9–37.
- HUŠKA, Jakub: „*U konce s dechem*“? *Olomoucké řemeslné cechy v kontextu konstituování (proto)moderního státu 1700–1860*. Olomouc 2011 (nepublikovaná diplomová práce).

- CHOBOT, Karel – BALETKA, Tomáš – CHOBOTOVÁ, Lenka: *Historie a současnost na Novojičínsku*. Žehušice 2008.
- CHYBOVÁ, Helena: *Kroměříž zmizelá a znovu objevená, aneb, Historie ukrytá pod dlažbou města*. Kroměříž 2009.
- JANÁČEK, Josef: *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha 1963.
- JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – BOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha 2005.
- JANOŠTIKOVÁ, Jiřina: *Konzervace cechovních postavníků (ze sbírek Muzea Kroměřížska)*. In: Sborník muzea Kroměřížska, 2, 2000, s. 103–104.
- KLÍMA, Arnošt: *Manufakturní období v Čechách*. Praha 1955.
- KOUŘIL, Kryštof: *Edice pamětní knihy II. svazku města Kroměříže z let 1848–1867*. Olomouc 2012 (nepublikovaná bakalářská práce).
- MAREK, Jaroslav: *Řemeslná výroba v moravských městech v 16. století*. In: Sborník Matice moravské, 81, 1962, s. 124–154.
- MATĚJEK, František: *Řemesla v moravských městečkách a městech za třicetileté války a po ní*. Časopis Matice moravské, 109, 1990, č. 2, s. 255–274.
- MERCOVÁ, Markéta: *Kroměřížské ulice – vývoj pojmenování*. Kroměříž 1999.
- MILLER, Jaroslav: *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500–1700)*. Praha 2006.
- MOTALÍK, Zdeněk: *Kroměřížské veduty. Obrazové album*. Praha 2006.
- MOJŽÍŠEK, Václav: *Artikule kroměřížských cechů jako vzor pro ostatní města olomouckého biskupství*. Ostrava 2011 (nepublikovaná diplomová práce).

- NODL, Martin: *Raně novověké městské migrace. Perspektivy, tendence a metodické podněty německého bádání 70. až 90 let.* Folia Historica Bohemica, 18, 1997, s. 289–304.
- PÁLKA, Petr: *O historii řezníků a pekařů v Kroměříži.* Kroměřížský zpravodaj, 5, 2005, s. 24–25.
- Týž: *O Kroměříži a řemeslech v minulosti.* Kroměřížský zpravodaj, 4, 2004, s. 26 – 27.
- PAPAŽÍK, David: *Stav a vývoj feudální majetkové základny na Kroměřížsku ve 14. – 16. století.* In: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci 9 (28), 2000 [vyd. 2001], s. 172–185.
- PEŘINKA, František Václav: *Dějiny města Kroměříže.* I–III díl. Kroměříž 1913–1948.
- Týž: *Vlastivěda moravská.* II. díl. *Kroměřížský okres.* 1, 2 část. Brno 1911 (reprint Brno 2010).
- Týž: *Ze starého Kroměříže.* Kroměříž 1910.
- POKORNÝ, Ferdinand: *Vlastivěda moravská.* II. díl. *Příborský okres.* Brno 1917.
- PRASEK, Vincent: *Řemeslnické cechy v Kroměříži.* Časopis Matice moravské, 27, 1903, s. 310–316.
- RADIMSKÝ, Jiří: *První statistika moravských řemesel z let 1732–33.* In: Sborník Matice moravské, 80, 1961, s. 238–247.
- REININGHAUS, Wilfried: *Sachgut und handwerkliche Gruppenkultur. Neue Fragen an die „Zunftaltertümer“.* In: OEXLE, Otto Gerhard – HÜLSEN-ESCH, Andrea von (Hg.): *Die Rapräsentation der Gruppen.* Göttinger 1998, s. 429–463.

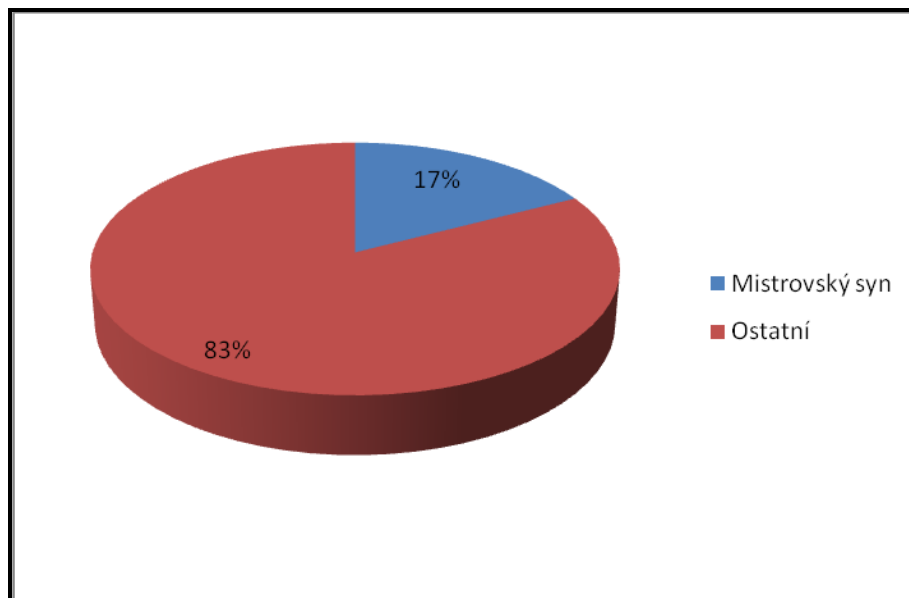
- SMAHEL, Rudolf: *Kroměříž*. Brno 1971.
- STOKLÁSKOVÁ, Zdeňka: *Cizincem na Moravě. Zákonodárství a praxe pro cizince na Moravě 1750–1867*. Brno 2007.
- Táž: "... Neboť je léto a milo vandrovati". *Vandrovní tovaryši a státní intence*. In: Pocta Janu Janákovi. Předsedovi Matice moravské, profesoru Masarykovy univerzity věnují k sedmdesátinám jeho přátelé a žáci. Brno 2002, s. 345–354.
- Táž: *Státní zájem a svoboda cestování v Rakousku (1780–1850)*. In: Studie k sociálním dějinám 11, 2004, s. 99–112.
- WINTER, Zikmund: *Český průmysl a obchod v XVI. věku v Čechách*. Praha 1909.
- Týž: *Řemeslo a živnosti XVI. věku v Čechách*. Praha 1909.
- ZAHRADNÍČEK, František – LUKÁŠ, Antonín: *Kroměříž na fotografiích Františka Zahradníčka*. Kroměříž 1997.

RESUMÉ

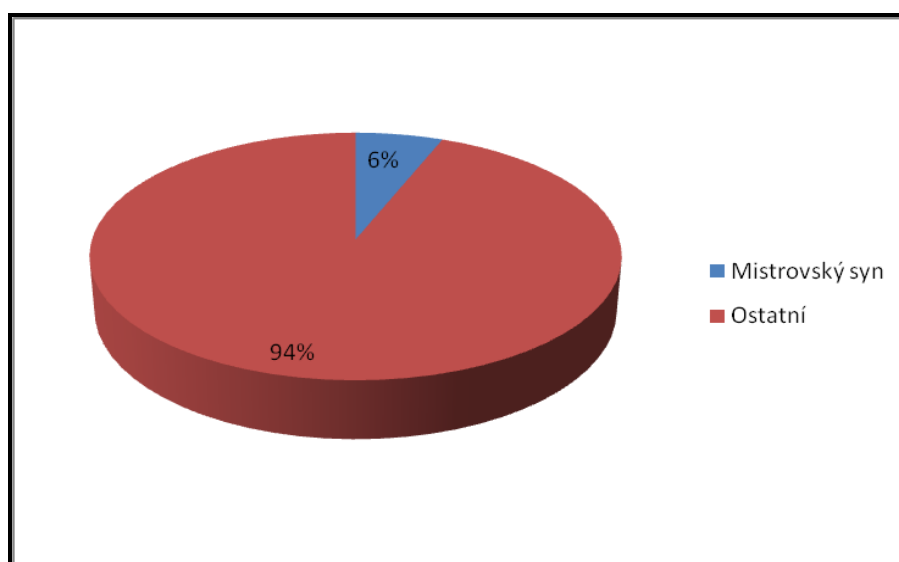
Das Ziel der Bakkalaureatsarbeit war die Bearbeitung der Handwerkszünfte in der frühneuzeitlichen Stadt Kremsier am Beispiel der Fleischer-, Schuhmacher- und Töpferzunft im 17. – 19. Jahrhundert. Die Arbeit befasst sich vor allem mit der Geschichte der oben erwähnten Zünfte im Zusammenhang der Sozial-, Wirtschafts- und Verwaltungsgeschichte. Der Ausgangspunkt dieser Arbeit ist das Jahr 1657, in dem die Artikel der Kremsierer Zünfte nach dem Brand der Stadt Kremsier erneuert wurden. Dank dieser Zunftordnungen wissen wir von dem Innen- und Außenleben der Zünfte, das wir in den Einzelzünften vergleichen können. Der Entwurf der Entwicklung der Wirtschaftspolitik der Habsburgermonarchie im 18. Jahrhundert ist in den Generalzunftartikeln umfasst, die mit älteren Zunftordnungen verglichen werden. Für die Zeit der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts und der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts werden die Zunftbücher verwendet, dank denen das vorletzte Kapitel der Arbeit der räumlichen und intergenerationalen Mobilität der Kremsierer Handwerker gewidmet wird. Der letzte Teil dieser Bakkalaureatsarbeit enthält den Vergleich der Kremsierer Handwerkszünfte (der Meister) mit den Zünften anderer Untertanenstädte der Olmützer Bischöfe und Erzbischöfe am Beispiel der Städte Müglitz, Mährisch Ostrau und Freiberg in der Zeit des 17. – 19. Jahrhunderts.

PŘÍLOHA

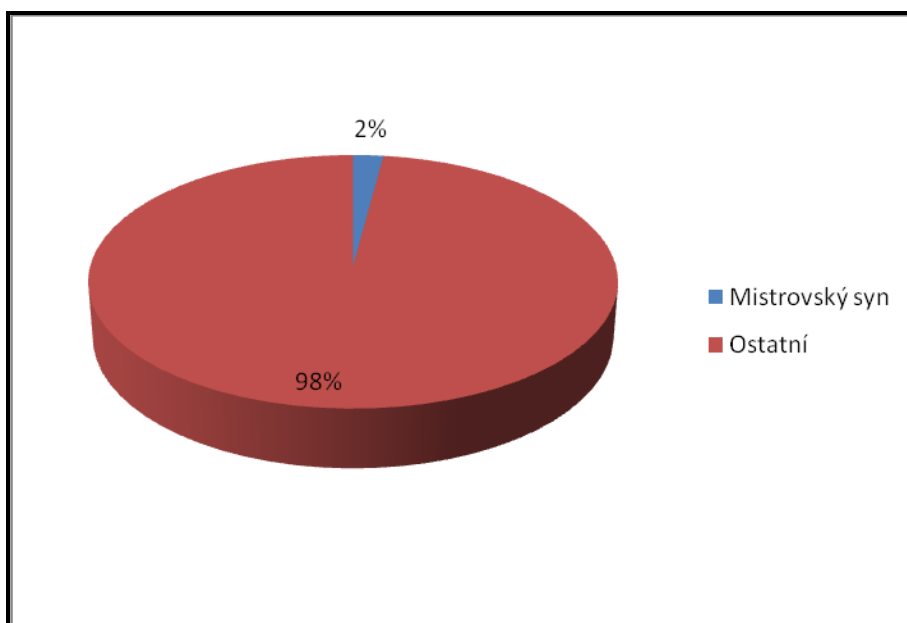
Grafy

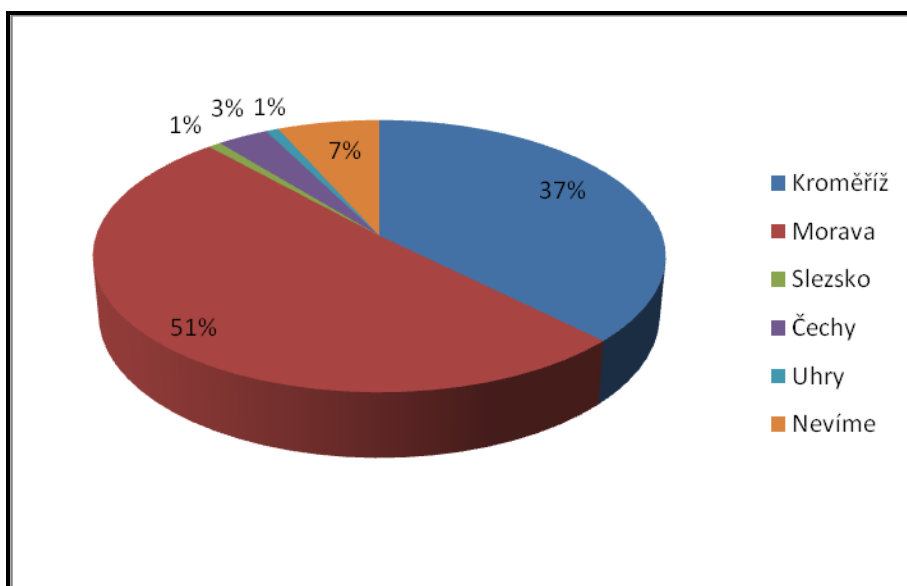
Graf č. 1: Mezigenerační mobilita kroměřížských hrnčířských mistrů – podíl mistrovských synů mezi přijatými mistry v letech 1773–1858.

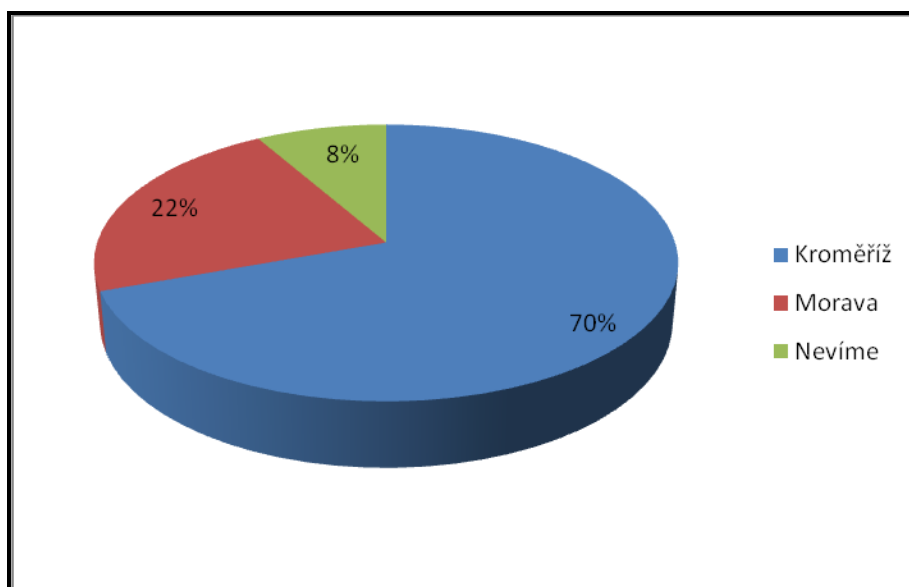
Graf č. 2: Mezigenerační mobilita kroměřížských ševcovských mistrů (Stadtmeister) – podíl mistrovských synů mezi přijatými mistry v letech 1790–1858.

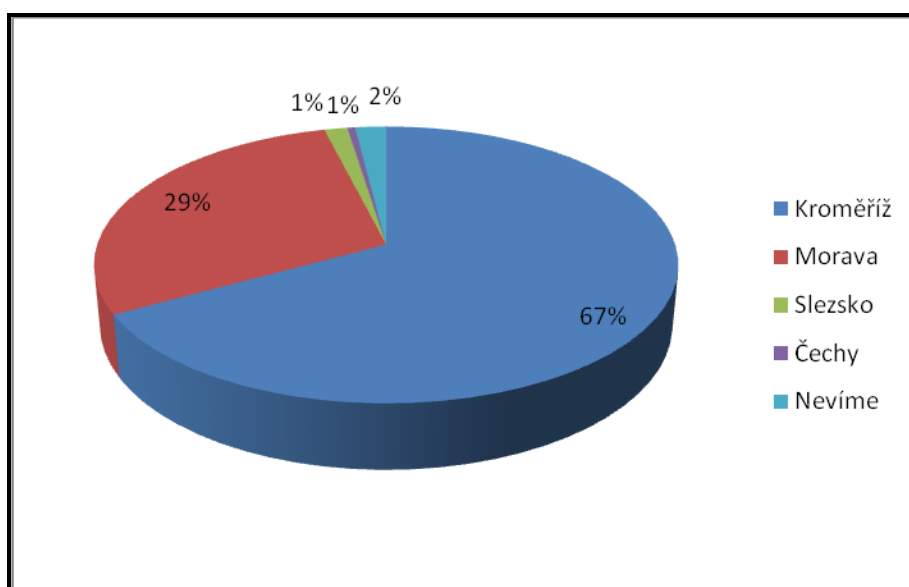
Graf č. 3: Mezigenerační mobilita kroměřížských ševcovských mistrů (Landtmeister) – podíl mistrovských synů mezi přijatými mistry v letech 1804–1859.

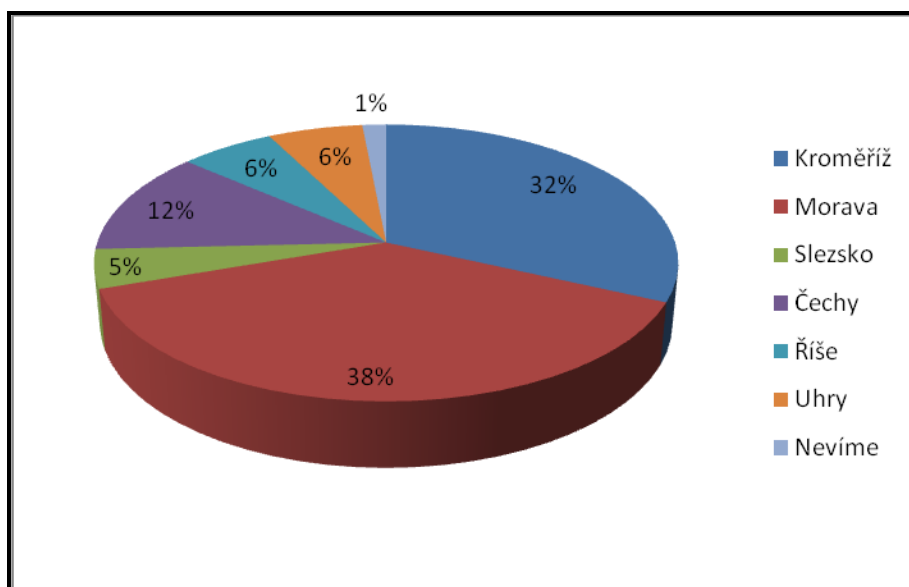
Graf č. 4: Struktura geografické mobility kroměřížských řeznických učňů, kteří byli přijati v letech 1782–1860.

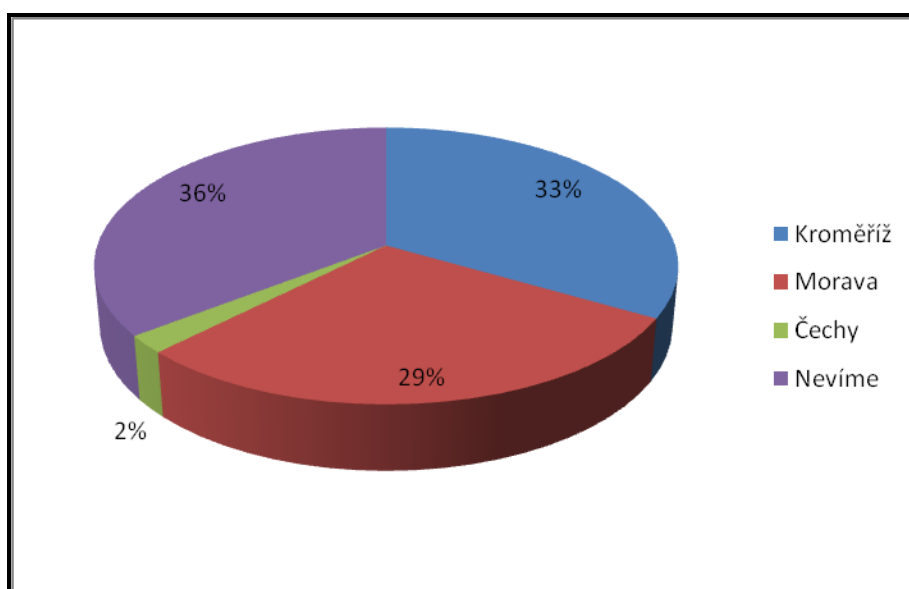
Graf č. 5: Struktura geografické mobility kroměřížských hrnčířských učňů, kteří byli vyučeni v letech 1803–1860.

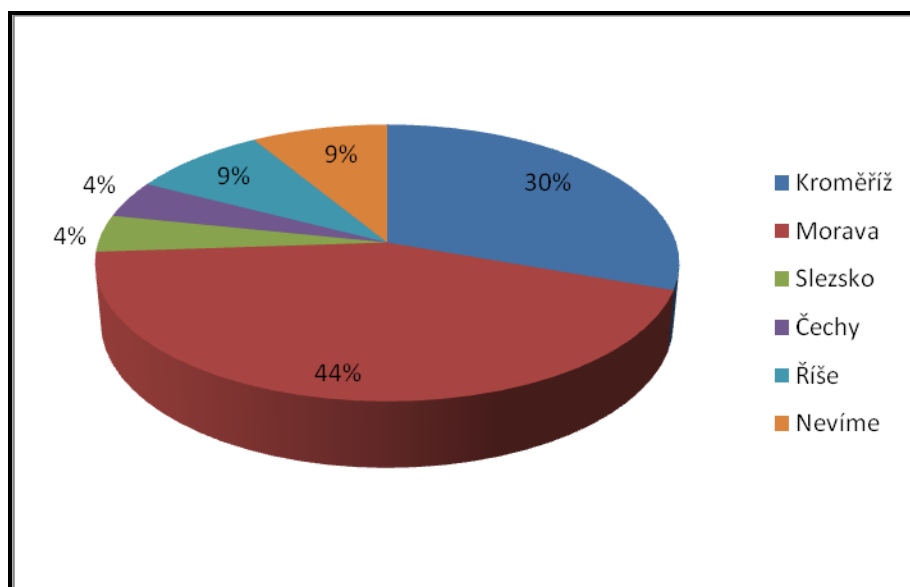
Graf č. 6: Struktura geografické mobility kroměřížských ševcovských učňů, kteří byli vyučeni v letech 1829–1860.

Graf č. 7: Struktura geografické mobility kroměřížských ševcovských mistrů (Stadtmeister) v letech 1790–1858.

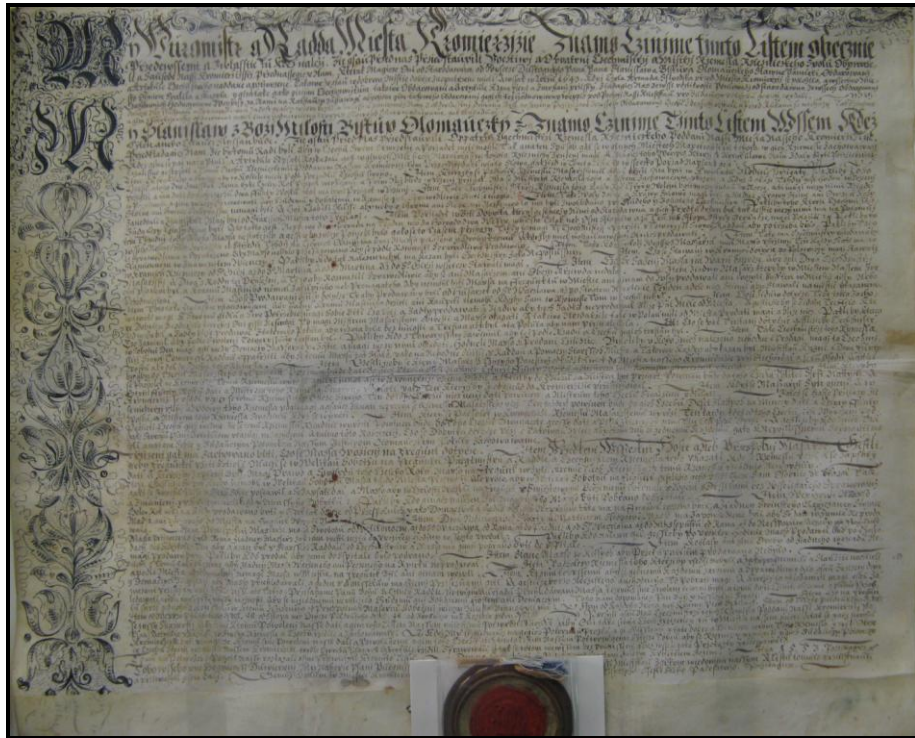
Graf č. 8: Struktura geografické mobility kroměřížských ševcovských mistrů (Landmeister) v letech 1790–1858.

Graf č. 9: Struktura geografické mobility kroměřížských hrnčířských mistrů v letech 1773–1858.

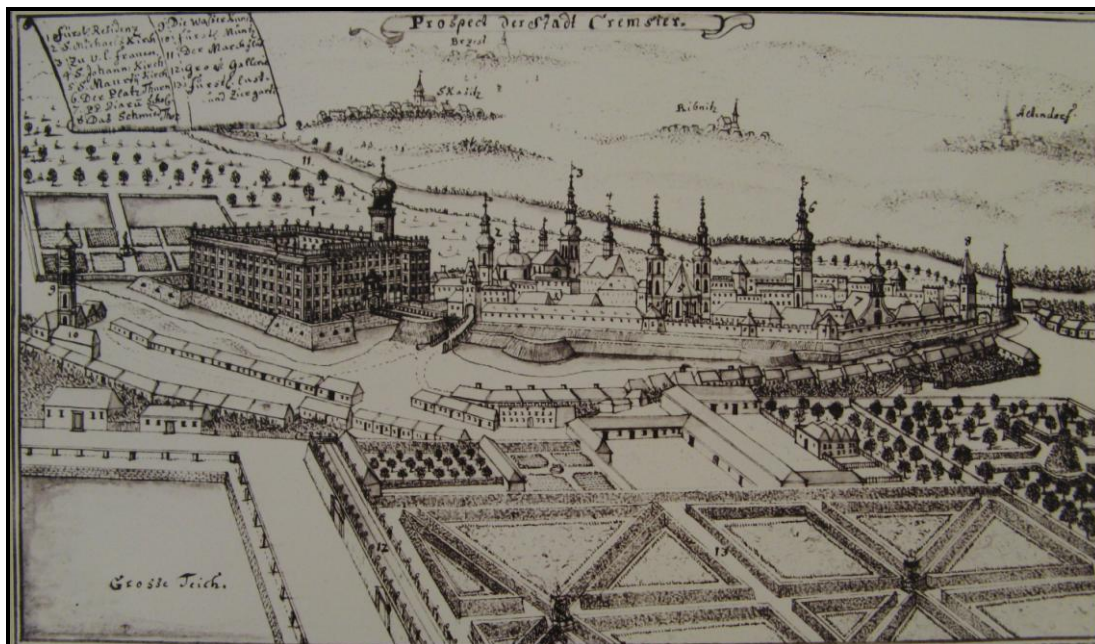
Obrazová příloha

Obrázek č. 1: Artikule řeznického cechu v Kroměříži z roku 1547 (opis z roku 1650). SOkAK, fond Cech řeznický v Kroměříži B-c 5, inv. č. 1, *Artikule řeznického cechu.*

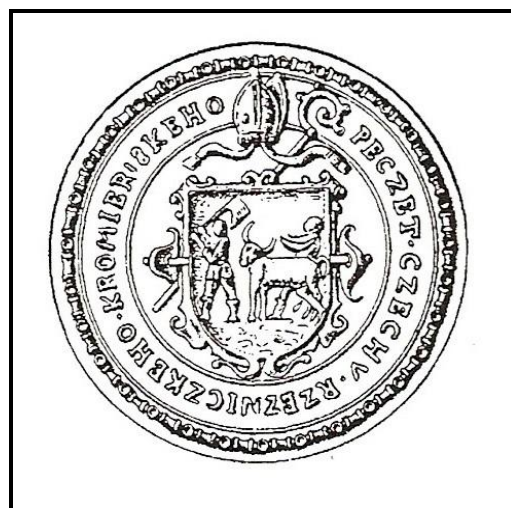

Obrázek č. 2: Pohled na kroměřížský zámek a město z roku 1691. Použito z přílohy č. 14 díla SMAHEL, Rudolf: *Kroměříž*. Brno 1971.

Obrázek č. 3: Pohled na město Kroměříž z první poloviny 18. století. MOTALÍK,

Zdeněk: *Kroměřížské veduty. Obrazové album.* Praha 2006, s. 4.

Obrázek č. 4: Pečeť řeznického cechu v Kroměříži z roku 1657. PEŘINKA, F. V.:

Kroměřížský okres 1, s. 257.

Obrázek č. 5: Pečeť ševcovského cechu v Kroměříži z roku 1684. Tamtéž.

Obrázek č. 6: Pečeť hrnčářského cechu v Kroměříži z roku 1657. Tamtéž.

Obrázek č. 7: Ukázka jednotlivých bodů artikulí ševcovského cechu v Kroměříži z roku 1659. SOkAK, fond Cech ševcovský v Kroměříži, inv. č. 1, Artikule ševcovského cechu.

Obrázek č. 8: Pohled na město Kroměříž od kopce Barbořina z let 1775–1780.

MOTALÍK, Z.: *c. d.*, s. 5 an.

Obrázek č. 9: Tovaryšský list J. Zelinky z roku 1798. SOKAK, fond Cech řeznický v Kroměříži B-c 5, inv. č. 5, *Tovaryšský list J. Zelinky*.

No 2.

Ignas Schorn.

Von Linnepien gebürtig, wohnt in Jula
 1800. am 9ten Sept nach angethanem Magistra-
 tual Schöffend. zuzf. Obd. pol. von Ledlifen Magi-
 strat des Linnepien und Meijsteramt aus-
 liffen. Darunter wohnt in bairlein
 des Herrn Sympleb Comiferi sein wuz
 der gopreuten Meijsteramt zuzf. nach grollte
 von approbation der Kuchler gebornen Me-
 stersmeister die als gut bestritten wohnt
 als sein einem Meisterrichtern bei seinen
 hienortigen Jannung in Corporat wohnt
 und wohnt die gebirge der Kuchler
 mit. . . . . 10ten Sept.
 Nach Linnepien von 17ten Oktober 1800.

Gebürtig in Linnepien gebornen
 Meisterrichtern des Meisterrichters

Coram me
 Jos. Linnepien (Signature)

Darunter an der Stelle der Jannung in Jula
 1800. und wohnt von 18ten Jänner 1800. auf
 Grund seiner Liebrung und auf Obd. und
 predizierten Zurecht von 17ten Jänner
 1800. zum Meisterrichtern im Meisterrichtern
 in Jula Corlagari in der Meisterrichtern.
 Die sein hienortigen Jannung im Meisterrichtern.
 So gopreuten Meisterrichtern.
 am 18ten Jänner 1800.
 Jos. Linnepien (Signature)

Obrázek č. 10: Příklad zápisu (1830) z cechovní knihy kroměřížských ševců.

SOKAK, fond Cech ševcovský v Kroměříži B-c 3, inv. č. 3, *Knih přípovědí mistrů, tovaryšů a učňů.*

Obrázek č. 11: Velké náměstí v Kroměříži kolem roku 1850. MOTALÍK, Z.: *c. d.*, s.

15 an.

Obrázek č. 12: Pohled na město Kroměříž z Květné zahrady kolem roku 1850.

Tamtéž, s. 14.

ANOTACE

Autor:

David Sobek

Katedra, fakulta:

Katedra historie, Filozofická fakulta

Název bakalářské diplomové práce:

Raně novověká Kroměříž a její cechy v 17. – 19. století

Vedoucí práce:

Prof. Jaroslav Miller, M.A., Ph.D.

Počet znaků: 117 663

Počet příloh: 21

Počet titulů použité literatury: 43

Klíčová slova:

Kroměříž, cech, řemeslníci, řezníci, ševci, hrnčíři, artikule, habsburský stát, geografická mobilita, migrace, mezigenerační mobilita, město, olomoucké biskupství, raný novověk, 17. století, 18. století, 19. století, sociální dějiny, hospodářské dějiny.

Charakteristika práce:

Cílem práce bylo zpracování řemeslných cechů v raně novověké Kroměříži na příkladu řeznického, ševcovského a hrnčířského cechu v 17. – 19. století. Práce se věnuje dějinám výše zmíněných cechů v kontextu sociálního a hospodářského života ve městě. Obsahuje rozbor cechovních artikulí, mobilitu kroměřížských řemeslníků a srovnání cechů a řemesel ve vybraných městech olomouckých (arci)biskupů.